

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Magisterská diplomová práce

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

ANALÝZA DŮVODŮ UKONČENÍ STUDIA DSP
Magisterská diplomová práce

Obor studia: Andragogika

Autor: Bc. Lucie Janštová

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „*Analýza důvodů ukončení studia DSP*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 15.4.2021

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za podporu, konzultace a rady při realizaci této práce.

Anotace

Jméno a příjmení:	<i>Bc. Lucie Janštová</i>
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	<i>Andragogika</i>
Obor obhajoby práce:	<i>Andragogika</i>
Vedoucí práce:	<i>Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.</i>
Rok obhajoby:	<i>2021</i>

Název práce:	Analýza důvodů ukončení studia DSP
Anotace práce:	<p>Diplomová práce analyzuje důvody odchodu studentů doktorských studijních programů před jeho zdárným absolvováním. Teoretická část představuje dokumenty a zdroje, z nichž současné nastavení studia vychází včetně studií, které se tímto tématem zabírají. Praktická část je postavena na kvalitativním výzkumu v podobě výpovědí několika participantů, kteří spadají do cílové skupiny studentů této problematiky. Pro výzkum byl zvolen biografický design.</p> <p>Cílem výzkumu je analyzovat nové i již identifikované důvody pro ukončení zasazené do kontextu současné problematiky postavení studentů DSP. Výsledky výzkumu identifikují několik oblastí, které z analýzy rozhovorů s participanty představují slabá místa nastavení studia a doplňují možná doporučení pro zlepšení.</p>
Klíčová slova:	Doktorský studijní program, doktorandi, ukončení studia
Title of Thesis:	Analysis of reasons for PhD students leaving university
Annotation:	<p>This thesis analyse reasons of Czech PhD students leave study before successfully reaching doctorate. Theoretical part is focusing on analysis and introduction of main sources, documents and researches which constitute current setting of doctoral study program. After theoretical part, research part follows. Narrative analysis of several interviews with former students was chosen for quality research which is taking place in this thesis.</p> <p>Main aim is to analyse new, but also already identified reasons for leaving university in a context of current position of PhD students. Results bring several areas which based on analysis of interviews represents weak spots of doctoral study and offer possible solutions for future improvements.</p>
Keywords:	Doctorate, PhD students, leaving university

Názvy příloh vázaných v práci:	1. ukázka přepisu rozhovoru Beáta 2. ukázka přepisu rozhovoru Adam 3. ukázka přepisu rozhovoru Cecílie
Počet literatury a zdrojů:	38
Rozsah práce:	88 s. (171 686 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	11
1 Boloňský proces	11
2 Bílá kniha	11
3 Zákon o vysokých školách	12
4 MŠMT	13
5 Strategie inteligentní specializace ČR.....	15
6 Šetření Doktorandi 2014	16
7 Česká asociace doktorandek a doktorandů.....	21
8 Statistiky.....	22
9 Finanční podmínky DSP	23
10 Počet doktorandů na jednoho školitele.....	25
11 Inbreeding.....	25
Praktická část	28
12 Výzkum	28
12.1 Úvod do výzkumu.....	28
12. 2 Stanovení cílů výzkumu.....	29
12. 3 Metodologie výzkumu	30
12. 4 Kvalita a etika	32
12. 5 Analýza	32
12. 5. 1 Analýza příběhu – Anna	34
12. 5. 2 Analýza příběhu - Adam	39
12. 5. 3 Analýza příběhu - Beáta.....	44
12. 5. 4 Analýza příběhu – Bedřich	48
12. 5. 5 Analýza příběhu - Cecílie	52
12. 5. 6 Analýza příběhu - Cyril.....	57
12. 5. 7 Analýza příběhu - Daniela	60
12. 6 Diskuze a shrnutí	65
12. 6. 1 Úvaha nad hlavní změnou.....	75
Závěr	77
Literatura a zdroje	79

Seznam zkratek	83
Seznam obrázků	83
Seznam tabulek	83
Seznam příloh.....	84
Přílohy	85

Úvod

K problematice odchodu studentů z doktorského studijního programu ještě před jeho zdárným absolvováním jsem se dostala na jedné z porad univerzity, kde jako personalistka působím. Do té doby jsem se osobně s tímto problémem nepotkala, ani se mu blíže nevěnovala. Přednesené statistiky vztahující se na doktorandy univerzity, kde pracuji, mě překvapily s realitou situace, kterou reprezentují. Vysoký počet přijatých studentů, vysoká průměrná délka studia, nízká úspěšnost, finanční náročnost studia, jsou jen obecné výstupy z mého prvního setkání s tímto tématem. Po krátkém průzkumu jsem zjistila, že to není specifický problém naší univerzity, ale potíž, se kterou se střetávají univerzity po celé republice. Komplexnost problému, má zvědavost, přání přijít na jádro problému, spolu s vidinou zajímavého kvalitativního výzkumu mě zaujaly. Rozhodla jsem se proto tuto pro mě neznámou oblast prozkoumat.

Cílem této diplomové práce je analýza subjektivních důvodů odchodu studentů doktorandského studia zasazených do kontextu současné problematiky postavení doktorandů v České republice. Kromě již identifikovaných problémů, jakými jsou finance, časová náročnost studia, role školitele, skloubení soukromého a pracovního života se studiem, bych se ráda dostala za hranice těchto identifikovaných důvodů v podobě témat motivace, přijímacích zkoušek, studijních povinností, neformálních vztahů, *inbreeding* a dalších. Snažím se tak odpovědět na otázku, jaké faktory ovlivnily rozhodnutí ukončit doktorské studium před jeho zdárným absolvováním, s ohledem na aktuální podmínky, postavení doktorandů a nastavení tohoto studia?

Východisky pro zmapování nejen aktuální situace v doktorském studijním programu (dále už jen DSP), ale i pro pochopení vývoje prostředí a podmínek, mi jsou základní strategické dokumenty České republiky a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále už jen MŠMT), výstupy mezinárodní spolupráce ve vysokoškolském vzdělávání, jejichž dopady se týkají i České republiky (dále už jen ČR), proběhlé výzkumy s touto tematikou na našem území, výstupy a zdroje České asociace doktorandek a doktorandů, statistiky MŠMT a další úzce související zdroje blíže popsané v teoretické části této práce.

Tématu odchodu doktorandů ze studia se především věnují MŠMT, Studentská komora rady vysokých škol, Akademie věd ČR, Česká asociace doktorandek a doktorandů, vysoké školy a jejich představitelé. Dále je tato problematika aktuální i na

webových portálech věnujících se vysokoškolskému a akademickému prostředí, a v rámci komunit a spolků spojených s DSP. Na úrovni kvalifikačních prací lze dohledat ve spojitosti s DSP práce věnující se akademické kariéře absolventů DSP, jejich motivace k práci ve vědeckém prostředí a dále pak analýzu postojů aktérů vysokoškolské vzdělávací politiky (MŠMT, Akademie věd ČR, Česká konference rektorů a další) k problematice DSP. Absolventskou práci, která by se věnovala příběhům samotných aktérů v kontextu důvodů jejich odchodu ze studia, jsem nenašla.

Díky dostupným kvantitativně zpracovaným informacím k problematice odchodu studentů z DSP a stanoveným cílům strategických a dlouhodobých záměrů MŠMT, jsem se rozhodla pro kvalitativní zpracování praktické části mého výzkumu. Rovněž i z toho důvodu, že si přeji hlouběji a konkrétněji prozkoumat nejen identifikované faktory k ukončení DSP, ale i specifické okolnosti, které mohou reprezentovat příběhy i dalších jedinců nad rámec okruhu mých participantů.

Práce je členěna na dvě hlavní části. První část je teoretická, kde blíže rozpracovávám zdroje a dokumenty, které mi byly oporou pro nastavení výzkumu a jsou základem pro pochopení problematiky této práce. V druhé praktické části vysvětlují jednotlivé kroky proběhlého výzkumu, představují metodologii a zvolený design výzkumu, následuje analýza dat a shrnutí s diskuzí.

Na tomto místě bych ještě ráda vysvětlila propojení zvoleného tématu mé diplomové práce se studovaným oborem andragogika. Na první pohled se totiž téma nemusí jevit jako jednoznačně andragogické. Proto bych zde ráda objasnila, že zde svou pozornost koncentruji na hlavní postavu celé problematiky, čímž je dospělý člověk v určité části své životní dráhy zasazený do dimenze vertikální (pohyb v rámci životního cyklu), horizontální (sociálně historický prostor), do kontextu věku tohoto jedince a v některých případech kalendářního roku, například skrze dopady pandemie na fungování výuky a škol (Bartoňková, 2004, s. 183). Jednotlivé kritické momenty člověka související s těmito faktory činí z bývalého studenta DSP objekt andragogiky z mého pohledu zcela nepochybně.

Předmět, o který se zde andragogika zajímá, je participant mého výzkumu reprezentující člověka procházejícího kritickými či rozhodujícími momenty života, které jsou určující pro jeho další nasměrování. Rovněž tak mohu argumentovat, že se jedná o dospělého člověka procházející další fází socializace, kdy vrůstá do nové sociální skupiny a je konfrontován s pro něj více či méně novými pravidly této skupiny. V neposlední řadě je má cílová skupina z andragogického hlediska zajímavá,

protože se střetává s novými způsoby jednání, které souvisí se změnou prostředí, a tak mohou být pro nového člena skupiny matoucí a nejasné (Bartoňková, 2004, s. 114).

Zároveň je zde zastoupeno ono nezáměrné působení celé hlavní problematiky této práce. Tedy životní zkušenost s akademickým prostředím, s většími nároky na výkon, samostatnost, výzva v podobě skloubení života akademického s pracovním a soukromým, zkušenost s vnitřním zpracováním účastníka s formálně nedokončenou fází tohoto stupně vzdělání a další neplánované, neočekávané dopady kritického rozhodnutí studovat DSP. Toto funkcionální působení má v oblasti výchovy dospělých mnohem větší význam než ve výchově dětí či mládeže (Jochmann, 1992, s. 13).

Je otázkou, jaký obor by se tématu DSP měl věnovat v plné míře, a tak by mohl argumentovat proti zasazení této problematiky mezi andragogickou sféru. Dle mého názoru se zde setkává více rovin (pedagogická, psychologická, sociologická, právní), což je jen dalším důkazem pro vhodné multidisciplinární působiště andragogického zájmu.

Teoretická část

Považuji za důležité zde alespoň stručně popsat dokumenty, které jsou základem pro hlubší poznání problematiky doktorandského studia a které zároveň nasměrovaly jeho další vývoj, nebo se o to dle mého soudu pokoušejí. Rovněž pak v dalších částech této práce můžeme na tyto dokumenty a jejich dopady narazit, proto bych je zde ráda představila. Na tuto část pak navazují další podpůrné zdroje v podobě stručné statistiky související s DSP, finanční stránky studia, uvedení do problematiky *inbreeding* a další. Teoretická část tak v jednotlivých kapitolách postupně nabírá konkrétních obrysů pro prostředí České republiky.

1 Boloňský proces

Boloňský proces a jeho výsledek v podobě Boloňské deklarace zde zmiňuji proto, že ve vztahu k DSP podpořil vzájemnou spolupráci signatářských zemí a mobilitu studentů ve věci studia, výzkumu a výuky. Záměrem tedy není sjednocení systému všech vysokých škol evropských zemí, ale zprůchodnění jednotlivých zemí ve smyslu zmíněné mobility studentů a vědců, a uznání získaných diplomů pro možnost další zahraniční spolupráce a kariérních příležitostí. Na Boloňskou deklaraci pak navazují zprávy, které upozorňují na důležitost výzkumu v rámci DSP, ale také stanovení jasné koncepce studia a potřebu navýšení počtu studentů DSP (MŠMT ČR, 2013). Zde bych ráda upozornila, že v dokumentu *The European Higher Education Area in 2015* (2015, s. 64), který mapuje implementaci procesu v zemích, které podepsali Boloňskou deklaraci, je Česká republika již na pátém místě v počtu studentů DSP. Jak se později v analytické části ukáže, počet přijatých studentů k DSP je dílčím faktorem ovlivňující kvalitu a efektivitu studia.

2 Bílá kniha

Pokud se přesunu ze zahraničí do prostoru ČR, podstatným dokumentem je Bílá kniha terciárního vzdělávání, která byla přijata v roce 2009 a je výchozím bodem pro reformu vysokoškolského vzdělávání (MŠMT ČR, 2008). Vysokoškolský systém potřeboval reformu z důvodu nárůstu počtu studentů vysokých škol (dále už jen VŠ), navýšení výdajů, implementace modelu strukturovaného studia v rámci boloňského

procesu a z důvodu částečného přesunu výzkumné činnosti na VŠ (Matějů, 2009, s. 21). V tomto dokumentu v souvislosti s DSP byla identifikována potřeba:

- posílení kvality studia mimo jiné skrz diverzifikaci oborů na akademicky a profesně orientované
- změny zákonné úpravy ve financování DSP
- výzvy k sblížení akademické půdy se soukromým sektorem v podobě spolupráce výzkumu s firmami
- kroků ke včasné mezigenerační obměně
- legislativních změn v pracovněprávních vztazích studentů DSP
- nastavení změn financování vedoucích k snížení počtu studentů DSP a navýšení váhy absolventů, za předpokladu nesnižování dotací pro studenty DSP

(Matějů, 2009, s. 23–47)

Bílá kniha široce představuje problematiku terciárního vzdělávání. Upozorňuje na problémy nejen DSP a navrhuje možná řešení do budoucna. Jak se uvidí v později vydaných dokumentech MŠMT, určitá témata přetrvávají (např. finance, pracovněprávní vztah studentů DSP). Z toho si vyvozují, že se jedná o komplexní a neustále se vyvíjející problém, který je ovlivňován mnoha faktory (např. životní situace studenta a finanční zdroje).

3 Zákon o vysokých školách

Nelze v této části vynechat ani zákon o vysokých školách, který ve vztahu k DSP definuje jeho záměr, čímž je vědecké bádání, tvůrčí činnost v oblasti výzkumu, vývoje nebo umění. Dále stanovuje standardní délku studia na tři až čtyři roky pod vedením školitele podle individuálního studijního plánu. Ukončení DSP je na základě obhajoby disertační práce a složení státních doktorských zkoušek. Zákon dále definuje podmínky pro spolupráci se zahraniční vysokou školou, podmínky zveřejňování závěrečných prací, řízení neplatnosti státní zkoušky a obhajoby disertační práce nebo akreditaci, které jsou k tématu této práce spíše okrajové. Naopak přijímací řízení do DSP je zákonem podmíněno pouze úspěšným ukončením studia magisterského. Nárok na stipendium je v zákoně stanoven obecně, protože jej blíže specifikuje stipendijní řád fakulty či univerzity (Česko, 1998).

Dle výše zmíněného vyvozují, že zákon dává pouze všeobecný rámec podmínek pro DSP a mnohé tak leží na stanovení postupu a podmínek samotných univerzit či fakult, což je ve vztahu ke stipendiím a přijímací zkouškám z mého pohledu zajímavé. Toto jsou zrovna dvě témata, která se zdají být nevyrovnaná a svým nastavením palčivá.

4 MŠMT

Zákon ustanovuje ministerstvo jako zodpovědné za vypracovávání výročních zpráv a strategických záměrů, které lze dohledat pod názvy dlouhodobé a strategické záměry MŠMT (Česko, 1998). Ministerstvo v nich analyzuje naplňování identifikovaných potřebných změn a navrhuje další kroky do dalšího vývoje v systému terciárního školství. Já se zde zaměřím především na Dlouhodobý záměr pro oblast VŠ pro roky 2015 až 2020 a na Strategický záměr 2021, protože jsou pro účel mého výzkumu časově nejaktuálnější.

Opět specificky pro DSP se Dlouhodobý záměr 2016–2020 zaměřuje na analýzu DSP (počty přijatých studentů, počty absolventů, délka studia, financování, uplatnění na pracovním trhu) za účelem zvýšení kvality a konkurenceschopnosti ČR v oblasti výzkumu. Dále pak revize financování DSP a rozvoj mobility studentů (MŠMT ČR, 2015). Při porovnání jednotlivých realizačních plánů dlouhodobého záměru z let 2016, 2017, 2018 a 2019 jsem zjistila, že v letech 2016 a 2017 probíhal výzkum, v roce 2018 analýza výsledků a plán realizace dlouhodobého záměru z roku 2019 již přináší doporučení podložená výsledky výzkumu:

- rozvoj pedagogických kompetencí s cílem vychovat nejen skvělé vědce, ale i kvalitní vyučující
 - u vybraných studentů DSP využívat pracovněprávní vztah s VŠ
 - úprava pravidel pro rozdělování příspěvku na stipendia, aby jediným ukazatelem nebyl počet studentů DSP, ale i kvalita oboru
- (MŠMT ČR, 2018)

V Plánu realizace pro rok 2020 je jedním z cílů realizovat šetření Doktorand 2020, které se zaměří na sociální a studijní podmínky studentů DSP (MŠMT ČR, 2019).

Od dlouhodobého záměru MŠMT pro roky 2016 až 2020 se posouvám ke Strategickému záměru od roku 2021, který své cíle a plány směřuje až k roku 2030. Zde se mezi prioritními cíli opět objevuje zvýšení efektivity a kvality DSP. Efektivitu

a kvalitu DSP dává zpráva do kontextu počtu studentů DSP, jejich délky studia a úspěšnosti. Naráží zde na specifickou situaci v ČR. Tou je vysoce nadprůměrný počet studujících DSP, který se díky malému procentu úspěšnosti dostává na úroveň podprůměrné úrovně absolventů DSP v porovnání s mezinárodním standardem. Délka studia zde hraje další velkou roli. Průměrná délka studia je 5,5 roku, přičemž standardní doba studia je tři až čtyři roky. Z těchto důvodů se zde opět objevuje nutnost změn v DSP. MŠMT ve svém záměru chce zachovat roční počet absolventů (zhruba 2 000), ale chce snížit počet přijatých uchazečů. Ti by měli být přijati na základě jasně stanovených podmínek. Tím by tak vznikl počet studentů, kteří dostanou kvalitní podporu od svých školitelů, prostor pro výzkum a disertační práci. Tematika kvality a efektivity DSP je dále doplněna žádané internacionalizace univerzitního prostředí a podporou mobility (rovněž v rámci VŠ v ČR), které by měla pomoci i k oslabení *inbreedingu* na akademické půdě (MŠMT ČR, 2020).

Strategický záměr 2021 zároveň přináší i operativní cíle, které by měly dopomoci naplnit výše zmíněné cíle:

- zajištění dostatečných finančních prostředků pro studenty v prezenční formě studia: stipendium musí zajistit, aby studium a disertační výzkum byly prioritou a student nebyl nucen zajistit finanční nezávislost jinou prací
 - excelentním zájemcům o DSP nabídnout nadstandardní finanční podmínky
 - posilovat kvalitu, otevřenost a internacionalizaci DSP: nutnost začlenění do odborné tuzemské i mezinárodní vědecké komunity skrz mobilitu či profesní stáže studentů DSP
 - nutnost motivace školitelů k dobrému vedení doktorandů díky podpoře, zdrojům a metodickému vedení
 - podpora sladování rodinného života se studiem: finance jsou pouze částečnou pomocí, je třeba zajistit další podpůrné mechanismy (vymezení postavení studentů DSP na úrovni VŠ, popis jejich práv a povinností, spravedlivé řešení sporů, nejasná identita DSP studentů rozdělena mezi studenta a pracovníka)
 - posilovat sociální integraci doktorandů
- (MŠMT ČR, 2020)

Ráda bych zde ještě krátce představila postavení Akademie věd České republiky (dále už jen AV ČR) v souvislosti s DSP. AV ČR byla před obdobím

ekonomické transformace v 90. letech minulého století hlavní zodpovědnou institucí pro DSP (Leisyte, Benneworth, File, Kottmann & de Weert, 2011, s. 69). Nyní AV ČR figuruje ve vztahu k doktorandovi a vysoké škole jako partnerské pracoviště, kde může student DSP pracovat na svém disertačním výzkumu. Vědci z AV ČR mohou zasahovat do výběru doktorandů a jejich průběžného hodnocení. Student je však zapsán ke studiu na konkrétní fakultě a tam si rovněž plní své studijní povinnosti. Tato spolupráce mezi univerzitami a AV ČR má poskytnout lepší podmínky pro přípravu mladé vědecké generace, která by mimo jiné mohla zmírnit odchod této generace z vědeckého prostředí pryč (Svoboda, 2018, s. 9).

I když se s přímou zkušeností spolupráce participantů mého výzkumu s AV ČR v rámci jejich disertačních projektů nesetkávám, AV ČR má své postavení v systému DSP. Ať už na základě historie či současné spolupráce s univerzitami a jejími pracovišti.

5 Strategie inteligentní specializace ČR

Cílem této strategie je vhodné zacílení finančních prostředků na aktivity posilující výzkumné a inovační oblasti s úmyslem plně využít celorepublikový znalostní potenciál (MPO ČR, 2016, s. 7). Tento dokument se k tematice mé práce dostává skrz upozornění na problematiku nedostatečného finančního odhodnocení výzkumných pracovníků, obzvláště pak studentů DSP, pro které je takové prostředí spolu s málo atraktivními kariérami vyhlídkami, demotivující (MPO ČR, 2016, s. 47). Následujícím dílčím problémem, kterému se strategie věnuje, je nedostatečná spolupráce mezi výzkumnými institucemi a firmami. S tímto bodem pak souvisí i horizontální mobilita, která napomáhá lepší připravenosti doktorandů a později absolventů na řešení praktických problémů (MPO ČR, 2016, s. 51–52).

Strategie se zabývá i generační obměnou a s tím souvisejícím *inbreedingem*. Upozorňuje na tendenci českého výzkumníka setrvávat na stejné instituci a pracovišti po celou dobu své vědecké kariéry. Zároveň má ČR jeden z největších podílů nemobilních výzkumníků v rámci vyspělých zemí, což má za následek negativní vliv na udržení vysoké úrovně výzkumu (MPO ČR, 2016, s. 56). Tento jev se samozřejmě odráží i v najímání nových lidí do organizace. Nábor z uzavřených a blízkých kruhů často nepřináší nové podněty pro rozvoj jak pracoviště, tak i celé instituce (MPO ČR, 2016, s. 72).

Špatnou funkčnost Strategie inteligentní specializace ČR spatřuje i v identifikaci talentů a práce s nimi, kde zajímavou skupinu tvoří právě studenti DSP, kteří představují zdroj budoucích výzkumníků. Tato problematika pak souvisí s nabíráním velkého množství uchazečů, což je řešením pro nedostatek kvalifikovaných studentů. Počet studentů DSP řadí ČR na přední příčky, avšak počet absolventů ji degraduje mezi podprůměrné země. Co se práce s doktorandy týče, dokument upozorňuje na nutnost rozvoje měkkých dovedností, které najde své uplatnění nejen na akademické půdě, ale i v soukromé sféře (MPO ČR, 2016, s. 68).

Tento dokument akcentuje některé již identifikované problémy související s DSP především v souvislosti s finančním ohodnocením studentů, nízkou spoluprací s externími firmami, které představují příležitost pro mobilitu studentů do reálného pracovního prostředí. Rovněž pak upozorňuje na dopady *inbreedingu*, kterému se budu blíže věnovat níže v samostatné kapitole.

6 Šetření Doktorandi 2014

V souvislosti s dlouhodobými a strategickými záměry MŠMT bych ze ráda uvedla výsledky šetření Doktorandi 2014, které přináší postoje a názory doktorandů DSP na ta, dle mého názoru, nejskloňovanější témata jejich studia. Vzhledem k tomu, že ve svém výzkumu vycházím z toho, co se již zjistilo v rámci těchto šetření, ráda bych zde výsledky šetření více rozvedla. Na výsledky šetření Doktorandi 2020 je ve chvíli psaní této práce ještě brzy, protože výsledky ještě nejsou publikované. Předpokládám, že zpráva bude k dispozici až během roku 2021.

Doktorandi 2014 bylo první velké dotazníkové šetření vztahující se k DSP v ČR a odhalilo aktuální situaci DSP z pohledu jeho přímých účastníků, což je podstatná startovací pozice pro další vývoj a nastavení změn (MŠMT ČR, 2014). Osloveny byly všechny státní i soukromé vysoké školy v ČR, které mají akreditovaný DSP. Celkový počet platných dotazníků byl 3283, z nichž informace šetření vycházejí (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 5). Šetření je tematicky rozděleno do několika částí: motivace ke studiu, školitel, zázemí pro studium, studijní povinnosti, vědecká, tvůrčí a pedagogická činnost, finanční zázemí, okolnosti a podmínky ukončení studia a plány po ukončení studia. Zde se budu věnovat všem částem kromě podmínek ukončení a plánů po ukončení, které nejsou k profilaci studenta DSP v rámci mého výzkumu relevantní.

V rámci části motivace ke studiu se šetření věnuje několika podtématům. Výsledky šetření napověděly, že nejčastěji studenti informace o DSP získávají od svých budoucích školitelů, jiných studentů DSP či webových stránek fakulty. Způsob získání informací se liší dle oboru a prezenční či kombinované formy studia (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 9–10). Motivací ke studiu je především zájem o akademickou kariéru, zvýšení kvalifikace či osobní rozvoj. Rovněž i zde se motivace studentů liší dle oborů a formy studia, ale významným vlivem je i věk studenta (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 12–14).

Šetření se rovněž věnuje přijímacímu řízení z pohledu dostupnosti informací, které je dostačující, ale také z pohledu náročnosti a objektivnosti. Respondenti hodnotili přijímací zkoušky jako vysoce náročné, ale rovněž jako vysoce objektivní. I zde můžeme pozorovat odlišnosti dle oborů a chápání vlastní studijní úspěšnosti či neúspěšnosti (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 15–18). Téma přijímacích zkoušek bude nosné i v praktické části. Především z pohledu přístupu participantů, pověsti přijímacího řízení a celkovými dopady na DSP. Co se výběru tématu disertační práce týče, většina si téma určila sama. Ostatním bylo buď přiděleno školitelem nebo studenti měli na výběr z vypsanych témat (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 19). Šetření rovněž přineslo poznatek, že povinnosti a pravidla pro zdárný průchod DSP jsou jasně stanoveny, na druhou stranu se tyto povinnosti a pravidla na některých univerzitách mění významně i méně významně (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 21–23).

Z mého pohledu zajímavou otázkou je plánované přerušení DSP během studia, které však většina respondentů nezamýšlela. Ti, kteří o přerušení uvažovali, mezi důvody zmínili rodičovskou dovolenou a založení rodiny, pracovní příležitost nebo nedostatek času. Také plánované přerušení je rozdílné dle pohlaví, věku, oboru, formy studia, úspěšnosti ve studiu a ročník studia, kdy přerušení studia plánují nejčastěji 3.–5. ročníky studia (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 26–29). Když se přesuneme k šancím na úspěšnost ukončení studia, studenti své šance hodnotili pozitivně. Kromě hodnocení vlastních výsledků tuto predikci silně ovlivnila státní závěrečná zkouška. Ti, co ji mají již zdárně za sebou, logicky vidí zdárné ukončení mnohem reálněji (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 33–34). V tomto tematickém bloku se studenti měli ještě vyjádřit k časovému prostoru pro psaní disertační práce, kromě jiných povinností, které jsou součástí DSP. Studenti nejčastěji odpověděli, že čas spíše nemají (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 38). Mezi nejčastěji pocíťované překážky pro ukončení DSP

ve standardní době studenti zařadili finance, zaměstnání a časové vytížení. Dále pak povinnou publikační činnost, dále výuku na univerzitě, špatnou spolupráci se školitelem nebo rodičovskou dovolenou (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 40).

Šetření se dále přesouvá k propojení rodinného života se studiem, kdy většina potvrzuje, že se toto spojení spíše funguje. Menší rozdíly lze spatřit v pohlaví (ženám se kombinace studia a rodinného života spíše nedaří). Svou roli zde opakovaně hraje obor a samotná úspěšnost studenta během DSP (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 48–49).

Nyní se dostávám k aspektu školitele v DSP. Šetření Doktorandi 2014 se zaměřuje na jeho výběr, který byl u většiny studentů vyřešen přidělením školitele dle jejich návrhu, druhou velkou část pak tvoří množina studentů, které oslovil sám školitel. Pouze malé části byl školitel přidělen, aniž by to studenti nemohli nějak ovlivnit (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 53). Spolupráce se školitelem byla hodnocena u více jak poloviny studentů velmi dobře. Pouze minimum mělo negativní zkušenost. Významnou roli zde hraje věk studenta i obor studia či ročník studia (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 56–59). Dále se šetření zabývalo zpětnou vazbou od studentů směrem ke školiteli a zájmu školitele o tuto vazbu. Příležitost ke zpětné vazbě i zájem ze strany školitelů většinou převažuje (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 59–61). Na druhou stranu se prokázalo, že studenti nevědí, zda na fakultě či katedře existuje systém získávání zpětné vazby k DSP od studentů. Ti, kteří odpověděli, že systém existuje, označili za nejčastější způsoby semináře, porady nebo doktorandské konference (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 62). Rovněž se prokázalo, že většina studentů nevěděla, zda na katedře existuje nějaký systém kontroly školitelů (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 65).

V rámci kapitoly věnující se zázemí pro studenty, je zajímavá část vnímání pozice studentů DSP na katedře. Ti se ve většině cítí být plnohodnotnými členy katedry. Jsou zde však rozdíly v odpovědích v souvislosti s pohlavím, věkem a oborem (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 72–73).

Zahraniční výjezdy jsou dalším bodem šetření Doktorandi 2014. Ukázalo se, že pobyty o délce alespoň jeden měsíc jsou po většinou nepovinné, ale méně či více podporované. Odlišnosti se opět objevují napříč obory. Dále se šetření v této části zajímalo o kratší zahraniční pobyty, jako např. zahraniční konference, letní školy. Právě zahraniční konference patří mezi nejčastější možné i povinné krátkodobé výjezdy do zahraničí. Znatelný je rozdíl mezi prezenčními a kombinovanými studenty.

Od prezenčních studentů se požaduje větší aktivita (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 81–82). Mezi další studijní povinnosti patří skládání zkoušek, publikační činnost, vystupování na konferencích, účast na výzkumných projektech nebo dozor u zkoušek a testů (mimo své předměty). Náročnost studia byla pro většinu studentů vysoká (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 88–89).

Výsledky vědecké a tvůrčí činnosti jsou reprezentovány účastí na vědeckých konferencích, publikační činnost nebo účast na interních, externích a mezinárodních grantech. Většina studentů se aktivně podílí na vědeckých konferencích. Zde není patrna odlišnost v pohlaví či formě studia. V tomto ohledu aktivnějšími jsou studenti vyšších ročníků a ti, kteří již složili závěrečné zkoušky (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 91). V případě, že se studenti konferencí neúčastní, děje se tak nejčastěji z důvodu nedostatku zkušeností v nízkém ročníku nebo z důvodu nedostatku času, rodiny a pracovní vytíženosti (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 95). Co se zapojení do grantů týče, většina studentů uvedla, že mají možnost se do řešení interních grantů zapojit. O něco menší je zapojení do externích grantů a nejmenší do zahraničních grantů (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 98–105). Šetření se v části o publikační činnosti zaměřuje na psaní odborných článků a jakou roli v tom hraje školitel. Většina studentů píše článek spolu se svým školitelem a student je zároveň prvním autorem. Podstatně menší podíl studentů se svým školitelem na článku nespolupracuje ale školitel je stále uveden jako spoluautor článku (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 105).

Pedagogická činnost se studentů DSP dotýká ve formě pomoci při výuce, vedení přednášek a seminářů nebo vedení a oponování bakalářských a diplomových prací. Dvě třetiny respondentů z řad studentů DSP se pravidelně či nárazově podílí na pedagogické činnosti. Od studentů kombinovaného studia se tato činnost nevyžaduje. Výuka probíhá v rámci povinností studentů DSP, avšak téměř polovina studentů vykonává tuto činnost nad rámec svých povinností (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 108–111).

Doplňující informace poskytuje část věnující se přítomnosti na pracovišti. Více než dvě třetiny studentů uvedly, že není nijak oficiálně stanoveno, jak dlouho by na pracoviště měli být. Ti, kteří formálně stanovenou dobu měli, uvedli v průměru 26 hodin týdně (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 113).

Šetření Doktorandi 2014 se v této části přesouvá k tématu týkajícího se finančního zázemí. Hlavními body jsou stipendia a pokrytí životních nákladů. Výše stipendia se u respondentů pohybovala mezi 5 000 a 9 999 Kč. Znatelné rozdíly

v částkách jsou mezi prezenčními a kombinovanými formami studia. Průměrnou výši stipendia rovněž ovlivňuje složení státní závěrečné zkoušky. Její absolvování částku zvyšuje. Úspěšnější studenti mohou dostat i mimořádné stipendium, které pak jejich průměrné stipendium zvyšuje. Rozdílnost ve výši stipendia můžeme spatřit napříč obory, ale také mezi obory s rozdílnou standardní délkou studia (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 116–119). Se stipendii pak souvisí jejich pokrytí životních nákladů, které je pro více jak polovinu respondentů rozhodně nedostačující. Spolu s informací, že většina studentů nedostává finanční prostředky od svých rodičů, se finanční situace studentů DSP nezdá být ideální. Svou roli v příspěvku od rodičů hraje i věk studentů. Mladší studenty rodiče finančně podporují častěji než starší studenty (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 119–122). Dalším aspektem souvisejícím s touto problematikou je pokrytí zdravotního pojištění. Stát hradí zdravotní pojištění do věku 26 let. Poté mají studenti několik možností. Většina zodpovězených si pokrytí zdravotního pojištění vyřešila dostatečně velkým pracovním úvazkem. Druhou nejvíce zastoupenou možností je pak situace, kdy si zdravotní pojištění hradí student sám. Situace se relativně hodně proměňuje dle studovaného oboru (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 123–124). V kapitole věnující se finančním podmínkám DSP se promítne změna ohledně krytí zdravotního pojištění pro studenty DSP, která nastala v roce 2018, a tak v tomto šetření nemohla být promítnuta.

Šetření se dále zabývá možností přivýdělku v rámci fakulty či mimo. Z výsledků je patrné, že přes polovinu dotazovaných nemá možnost získat úvazek na fakultě. Tento nedostatek se pak odráží v možnostech přivýdělku v jiné instituce nebo firmě. Jsou zde odlišnosti napříč obory. Svou roli zde hraje opět věk studentů a jejich ročník studia. Mladší studenti využívají možnosti přivýdělku ve škole, kdežto starší studenti využívají možnosti jiných zaměstnavatelů (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 125–127). Výsledky rovněž přišly se zjištěním, že studenti, kteří subjektivně hodnotí své výsledky jako úspěšné, mají na škole vyšší úvazky. Studenti, kteří pracují na plný úvazek ve firmě či jiné instituci mají dle výsledků šetření horší studijní výsledky (Fischer, Vltavská a kol., 2014, s. 129).

Toto kvantitativní šetření přineslo cenná data a poskytlo přehled situace v ČR. Zároveň mi bylo základním stavebním kamenem pro tematické okruhy otázek směřujícím k participantům mého výzkumu. Z mého pohledu chybějící hlubší a detailnější rozbor problematiky na konkrétních případech zde chybí a bude, jak věřím, zajištěn v praktické části této práce.

7 Česká asociace doktorandek a doktorandů

Jedním z prvních zdrojů informací pro mě byla webová stránka České asociace doktorandek a doktorandů (dále už jen ČAD) v ČR. Tento spolek vznikl za účelem zlepšení podmínek studia, vytvoření prostoru pro sdílení zkušeností všech doktorandů bez závislosti na typu oboru, zlepšení odborných dovedností a zvýšení míry informovanosti napříč studenty DSP (ČAD, 2016). Založení tohoto spolku reaguje na situaci DSP v celé zemi. Ve svém tiskovém oznámení komentují, že ČR byla jednou z mála zemí, kde ještě obdobné uskupení, jehož cílovou skupinou budou výlučně studenti DSP, neexistoval.

Spolek v rámci své aktivity organizuje workshopy, reaguje na strategické záměry MŠMT, vyjadřuje se k podstatným aspektům studia (např. stipendium), vytváří souhrnné statistiky související s DSP a zároveň rozšiřuje povědomí o náplni studia doktoranda pro budoucí studenty.

V reakci na důležité dokumenty sledující a komentující vývoj DSP (Doktorand 2014, Zákon o vysokých školách, Dlouhodobý záměr MŠMT, Strategie pro inteligentní specializaci a další) ČAD identifikuje základní problémy DSP následovně:

- nejasný status doktorandů, kdy pozbývají výhod při ztrátě statutu studenta a z pohledu zaměstnání není samozřejmostí zajištění pracovního úvazku
- příjem doktorandů, v němž se reflektuje velká rozdílnost mezi obory a ročníky studia. Vzniká tak nutnost dorovnání stipendia jiným pracovním úvazkem. Finanční situace spojená s DSP pak ovlivňuje možnost založení rodiny, získání hypotéky apod.
- průměrná délka studia je statisticky vyčíslena na 5,5 let. Malé procento studentů dokončení DSP ve standardní době studia. Řešení ČAD neshledává v prodlužování studia z důvodu oddalování podmínek od zahraničních standardů a negativní vliv na konkurenceschopnost českých studentů.
- financování doktorandů nefunguje skrze snahu o navázání dizertačních prací na pracovní úvazky v rámci projektů. Doktorandi v rámci svých prací produkují výsledky, a tak by se na ně mělo pohlížet jako na relevantní pracovní sílu s úvazkem. Nikoli jako na levnou pracovní sílu dotovanou pouze stipendiem.

- odpovědnost za vedení doktorandů aktuálně spadá pod „učňovský“ model, kdy jeden školitel zodpovídá za vedení doktoranda. Toto by se mělo změnit a zodpovědnost za vedení doktoranda by se měla rozprostřít mezi vícero adekvátních osob.
 - velká rozdílnost v podmínkách získání titulu, studijních povinností v rámci jednoho typu oboru na různých institucích, která není spravedlivá. Proto je nutná standardizace pravidel DSP v rámci jednotlivých oborů.
- (ČAD, 2017)

I po několika letech působení nepřestává být ČAD aktivní a vyjadřuje se aktuálně probíraným tématům, které se týkají DSP. Z cílů a agendy pro roky 2020–2022 je patrné, že se snaží aktivně reagovat a diskutovat o implementaci strategického záměru MŠMT se všemi zainteresovanými stranami (cíle Strategického záměru MŠMT viz výše). Dále pak podpora rozšíření sítě doktorandských spolků na dalších univerzitách a fakultách, rozšíření praktické podpory nebo zájem o práci s duševním zdravím doktorandů kvůli povědomí o psychickém tlaku, kterému čelí (ČAD, 2020).

V kontextu problematiky, kterou se zde zabývám, informace sdílené tímto spolkem představovaly podstatný základ a pomyslný rozcestník pro další zdroje. Zároveň pak spolek ukazuje praktickou a akční činnost, která se snaží propagovat změny a obhajovat roli studentů DSP v ČR.

8 Statistiky

Považuji jako důležité i přes kvalitativní charakter mého výzkumu, alespoň krátce odkázat na statistická data MŠMT, které dlouhodobě sleduje monitorovací ukazatele (počet studentů VŠ, akreditované obory, počty zaměstnanců, a další) v návaznosti na Dlouhodobý záměr pro oblast vysokých škol. Je tak číselně doplněna problematika, které se zde věnuji. Nejaktuálnější informace jsou k datu sepsání této části zpracované z roku 2018.

Z tohoto množství dat je pro můj výzkum zajímavý údaj o celkové průměrné délce DSP (5,5 let) a míra úspěšnosti je 15,2 %, což je oproti úspěšnosti při přestupu z prvního ročníku do druhého (89,4 %), velký propad. Z dlouhodobého hlediska celkový počet studentů DSP od roku 2010 postupně klesá. Počet absolventů se

pohybuje v rozmezí od 2 200 do 2 600 studentů (MŠMT ČR, 2019). Dlouhodobý záměr MŠMT je udržet rovinu absolventů okolo 2 000, avšak apelovat na změnu strategie přijímání nových studentů DSP s ohledem na zvýšení kvality, efektivity a dle mého názoru i financí (MŠMT ČR, 2020).

9 Finanční podmínky DSP

S tematikou této práce, kterou bych označila zároveň jako dílčí důvod negativních dopadů na současnou situaci DSP, souvisí financování VŠ. Jak bude v praktické části analyzováno, množství přijatých studentů a celkový dojem z přijímacích zkoušek je rozporuplný. Pravidla pro poskytování příspěvků a dotací v dokumentu MŠMT stanovují, že rozpočet VŠ je kromě jiných dílčích částí, dán i počtem studentů zapsaných do prvních ročníků. Zároveň zde hraje roli i případný pokles v tomto počtu. Bez řádně odůvodněného poklesu jsou finanční prostředky pro VŠ kráceny (MŠMT, 2020, s. 6). Dle mého názoru v celkovém dopadu na zkoumané téma tato pravidla hrají svou roli. Na důsledek vysokého počtu přijatých studentů DSP odkazují i výše zmíněné dokumenty Dlouhodobý záměr 2016–2020, Strategický záměr od roku 2021 a Strategie inteligentní specializace ČR, které navrhuji upřednostnění kvality před kvantitou.

Stipendium tvoří část financí, se kterými student prezenčního studia po standardní dobu studia (sem se započítává i předchozí neúspěšně proběhlé DSP) může počítat. Z prozkoumání několika stipendijních řádů veřejných vysokých škole v ČR, které mimo jiné upravují i doktorandské stipendium, vyplývá, že minimální výši stipendia může stanovit rektor univerzity na základě výsledků finančního příspěvku MŠMT.¹ Konkrétní částku vyplácenou studentovi DSP přiznává a stanovuje děkan fakulty ve spolupráci s fakultním senátem.

Výše stipendia je tématem samo pro sebe. V krátkosti bych zde ráda uvedla iniciativu z roku 2017 a změnu na ni navazující z roku 2018. V roce 2017 proběhla jednání mezi MŠMT, ČAD, vysokoškolskými odbory a Studentskou komorou Rady vysokých škol. Kromě navýšení platů pedagogických a akademických pracovníků se jednalo o navýšení stipendií pro studenty DSP, která se prakticky od roku 2011

¹ Konkrétně jde o stipendijní řády ČVUT, MU, UK, UPOL a VUT. Jedná se o veřejné vysoké školy zařazené do stejného segmentu na základě velikosti a objemu výkonů ve výzkumu a vývoji v dokumentu MŠMT k financování veřejných vysokých škol (MŠMT, 2020).

nezměnila (Vědavýzkum.cz, 2017). Následně v roce 2018 došlo k navýšení státního příspěvku na doktorské stipendium z 90 000 Kč na 135 000 Kč za rok. Zvýšení stipendií mělo být reakcí na dlouhodobě upozorňovaný problém v širším kontextu podmínek pro studium DSP. Změna se jeví v mých očích jako pozitivní. ČAD však ve svém prohlášení z listopadu 2018 upozorňuje, že se navýšení stipendií nepromítlo do nástupních stipendií studentů DSP některých škol. Spolek ČAD spolu s Studentskou komorou Rady vysokých škol apelují na transparentnost přerozdělování stipendií tak, aby si každá student ve vnitřním předpisu fakulty mohl dohledat, jakým způsobem je stipendium uznáváno (ČAD, 2018).

Ve vztahu ke studentům DSP bych zde ráda zmínila ještě jednu změnu platnou od roku 2018 a pozitivně zasahující do finanční stránky studia DSP. Jedná se o státní pokrytí zdravotního pojištění studentům prezenčního DSP starších 26 let během standardní doby studia. Tato výjimka se však vztahuje pouze na studenty DSP studující prvně tento studijní program (Česko, 2017). Dříve byla hranice stanovena bez závislosti na úrovni studia na 26 let. Tato změna je tak výraznou pomocí pro doktorandy, kteří za splnění podmínek, nemusí řešit platbu zdravotního pojištění zvláště ze svých financí či skrze zajištění pracovního úvazku.

Finanční stránka studia DSP představuje výzvu jak pro samotného studenta v podobě kalkulace životních výdajů s jeho skutečným příjmem, tak i pro univerzitu, (potažmo katedru), která stanovuje základní pravidla vyplácení stipendií a je zároveň pod tlakem rozpočtu, který jí je přidělen mimo jiné i na základě počtu studentů. Do této komplexní problematiky zároveň vstupuje téma pracovních úvazků, kdy se střetává identifikovaný problém v podobě nesystematického nastavení pracovních úvazků na jednotlivých pracovištích (ČAD, 2017), s reálnými dopady, kdy si doktorand musí hledat pracovní úvazek v jiné instituci či firmě. Šetření Doktorandí 2014, které je v této souvislosti zmíněno výše, tento fakt uvádí do přímé souvislosti s horšími studijními výsledky (Fischer, Vltavská & kol., 2014, s. 129). S přihlédnutím na fakt, že na změny v pracovněprávních vztazích odkazuje Dlouhodobý záměr MŠMT i Bílá kniha (viz kapitoly výše), působí tento faktor jako nutný k zamyšlení a koncepčnímu řešení. Shoda ve smysluplnosti zajištění finanční stránky studia panuje i napříč univerzitami, kde se jako řešení nabízí i pracovní úvazek pro doktorandy mimo jiné i z toho důvodu, že prakticky splňují kvalifikace pro pozici asistenta katedry (Universitas, 2018). K možným řešením se dostanu v praktické části diplomové práce.

10 Počet doktorandů na jednoho školitele

Jako další důležitý faktor v prostředí DSP je vztah mezi školitelem a doktorandem, který je ovlivněn mnohými skutečnostmi. Svou roli zde hraje předchozí spolupráce, zkušenosti, vytíženost obou členů tohoto vztahu, osobnostní rysy a další. Na celou situaci má však vliv i regulace maximálního počtu doktorandů na jednoho školitele. Vzhledem k tomu, že zde napracuji s konkrétní institucí, informace jsem hledala u různých VŠ, které tato data zveřejnila. Dle mého zjištění, jsou regulace ukotveny ve směrnících děkanů jednotlivých fakult nebo v opatřeních ředitelů ústavů. Jednotný výsledek v maximálním počtu doktorandů na jednoho školitele nelze najít. Nejvíce se zde však opakoval počet pět doktorandů. Opět je zde nutné brát v patrnost další faktory ovlivňující dostupnost školitele jako je například vedení dalších bakalářských a magisterských prací, rovněž tak rozdělení v počtu vedených prací mezi akademické a neakademické pracovníky.

Z mého pohledu se jedná o jeden z faktorů, jehož dopady na vzájemnou spolupráci a komunikaci jsou nutné k zamyšlení. Bohužel však existují skutečnosti, které přes sebe větší ochotu počet doktorandů na jednoho školitele snižovat nelze ovlivnit. Jako například nedostatek osob, které tuto funkci mohou zastávat vůči počtu studujících doktorandů. Svou roli zde hraje i učňovský model, který v ČR praktikujeme a jenž jsem zmiňovala výše. V příbězích participantů se setkáme jak s klasickým modelem jednoho studenta s jedním školitelem, tak i jednoho studenta se školitelem a konzultanty.

11 Inbreeding

Jak bylo načrtnuto výše v části Strategie inteligentní specializace ČR nebo v kapitole se Strategickým záměrem 2021, *inbreeding* je součástí problematiky DSP v ČR. Akademický *inbreeding* bychom mohli definovat jako sklon univerzit přijímat do akademických pozic své vlastní absolventy. Tato tendence je považována za nezdravou z toho důvodu, že omezuje přísun nových myšlenek zvenku a vede k přílišnému napodobování. Podíl mezi přirozeným *inbreedingem* a patologickým se liší dle oborů či dle úrovně univerzitního systému. Na špičkových pracovištích se tomuto jevu snaží vyhýbat, protože pracoviště, která chtějí patřit k těm nejlepším

v oboru se musí neustále intelektuálně okysličovat (CERGE-EI, 2020). V této tematicce se můžeme setkat s užším a širším pojetím.

Užší pojetí vztahuje *inbreeding* už na studenti DSP, kteří svůj doktorát studují na též univerzitě, kde získali magisterský titul a zůstávají tam po celou dobu své akademické kariéry. Širší pojetí nebere v potaz úroveň dosaženého vzdělání. Jakmile po absolvování bakalářského či magisterského studia absolvent setrvává na stejné univerzitě, již se jedná o *inbreeding* (University World News, 2013). Lze se setkat i s dvojitým pojetím *inbreedingu*. První je ve vztahu k jednotlivci či skupině, kdy zaměstnanec pracuje na stejné instituci, kde i absolvoval. Druhé označuje praxi, kdy instituce přijímá své absolventy. Výsledkem je vysoká míra *inbreedingu* ve vztahu k instituci (Tůma & Knecht, 2019, s. 11–12).

Souvislost mezi *inbreedingem*, generační obměnou na akademické půdě a studiem DSP spatřuji v procesu výměny zaměstnanců na daném pracovišti (katedra, fakulta, univerzita). Různými posuny v kariéře se uvolňují pracovní místa jiným kandidátům, otevírá se kariérní postup či změna, motivace k lepšímu výkonu, vidina budoucnosti u současného zaměstnavatele. Akademická strnulost, která je pro ČR dle průzkumů hluboko zakořeněná, brzdí celý proces a může působit jako neprůchozí bludiště plné dlouhodobě obsazených míst.

Skutečnost, jak si ČR v této problematice stojí, zmapovala studie Víta Macháčka a Martina Srhoľce pod AV ČR. České univerzity spolu s univerzitami Visegrádské čtyřky patří mezi instituce, které mají nejnižší sklon zaměstnávat výzkumníky z jiných zemí. Opakem jsem univerzity z USA nebo Velké Británie. České univerzity si nevedou příliš dobře ani co se prvního místa působení výzkumníka v zahraničí týče. Rozdíl nečiní ani změna instituce v rámci ČR (IDEA CERGE-EI, 2020). Tuto studii mimo jiné doplňuje i příspěvek Františka Tůmy a Petra Knechta, v němž odkazují na další autory, kteří označují český *inbreeding* za nešvar vysokého školství nebo upozorňují na masifikaci vysokého školství v kontrastu s personální stabilitou na pracovištích což je doprovodný jev *inbreedingu* (2019, s. 24).

Ve svých negativních dopadech *inbreeding* představuje překážku v předávání nových nápadů, zpomaluje kreativitu týmů, omezuje vyhledávání nových témat výzkumu, nevnáší novou perspektivu do zúženého myšlení homogenní skupiny a v neposlední řadě zhoršuje integraci nově příchozích lidí do týmu (Horta & Yudkevich, 2015, s. 366–367). Na druhou stranu je *inbreeding* prospěšný například v počátečních fázích zakládání výzkumného týmu, podporuje silnou identitu týmu a

instituce, napomáhá udržet stabilní a konzistentní pracovní skupiny, „domácí“ zaměstnanci snáze přijmou pracovní a finanční podmínky dané instituce než člověk zvenčí (Horta & Yudkevich, 2015, s. 367).

Řešení situace v ČR nelze spojit se systémovým opatřením, kdy se nebudou nabírat bývalí absolventi dané instituce, protože zde hrají roli finanční, geografické, kulturní a sociální aspekty. Možnost zlepšení naopak Tůma a Knecht vidí v dílčích opatření, která jednotlivá pracoviště otevřou pro snadnější výměnu myšlenek, mobilitu a internacionalizaci. S tímto pak souvisí nutnost spolupráce se zahraničím, protože je ČR malou zemí. Pro kvalitní spolupráci se zahraničními institucemi je třeba znalosti cizích jazyků. Odstranění jazykových bariér povede ke snazší spolupráci a navázání důležitých kontaktů. Dále pak transparentní výběrová řízení, inzerování na domácích i zahraničních platformách a personální politika jsou dalšími kroky k odstranění *inbreedigu*. V neposlední řadě pak autoři identifikují nutnost definice cíle DSP, který má dle zákona plnit úlohu vědeckého bádání a samostatné tvůrčí činnosti, pro které je nutná otevřenost a seznámení s jinými myšlenkami, přístupy a teoriemi. Proto je záhodno vymanit se z vlivu domácího pracoviště (Tůma & Knecht, 2019, s. 26–27).

Praktická část

12 Výzkum

12.1 Úvod do výzkumu

Výzkum se věnuje problematice odchodu studentů DSP před zdárným absolvováním studia. K tomuto tématu mě dovedla má práce. Pracuji na personálním oddělení jednoho z ústavů univerzity. V rámci celouniverzitní porady našeho oddělení jsem byla konfrontována s průzkumy a statistikami úspěšných a neúspěšných studentů DSP. Výsledky pro mě byly překvapující obzvláště v počtu přijatých studentů, počtu absolventů a počtu studentů, kteří studia zanechali. Poprvé jsem osobně zaregistrovala tento problém a při pozdějším průzkumu situace jsem zjistila, že se nejedná o problém lokální. Jde o situaci, se kterou mají zkušenosti univerzity po celé republice.

V rámci své práce se se studenty DSP setkávám, avšak pouze v případech, kdy mají na ústavu určitý pracovněprávní vztah. S problematikou jejich studia zkušenosti nemám. Proto se v mém výzkumu jedná o případ, kdy prozkoumávám svět, se kterým nemám přímou zkušenost. V tom spatřuji jak pozitiva v podobě odstupů od tématu nebo objektivitu v pohledu na identifikované problémy. Možná negativa vidím v setkání s pro mě neznámým prostředím, pravidly a nastavenými vztahy. Jistou pomoc pro mě představuje má zkušenost z pozice personalistky v univerzitním prostředí, a tak rozumím hierarchii akademických pracovníků, způsobu financování výzkumných skupin a v neposlední řadě systému podávání domácích a zahraničních projektů.

Této problematice se věnuje několik orgánů a dokumentů, jak již bylo popsáno v teoretické části této práce. Šetření Doktorand 2014 téma zpracovává především ze statistického hlediska, což představuje důležitá data pro další vývoj, avšak mi v něm chybí hlubší a detailnější prozkoumání jednotlivých částí, potažmo důvodu k odchodu z DSP. Dlouhodobé a strategické záměry identifikují problémy, se kterými se současný DSP potýká a navrhuje různá řešení. Z mého pohledu je toto rovněž podstatná součást analýzy situace v ČR a výchozí bod pro nastavení změny v systému DSP. Osobně jsem však chtěla hovořit s přímými aktéry a koncovými osobami DSP, na které pravidla studia dopadají a které si některé již identifikované problémy sami prožili.

12. 2 Stanovení cílů výzkumu

Cílem této práce je bližší prozkoumání důvodů odchodu studentů doktorandského studia zasazených do kontextu současné problematiky postavení doktorandů v ČR. Ráda bych zde odkryla a v ideálním případě i porozuměla hlavním aktérům a jejich rozhodnutí ukončit studium DSP ještě před jeho zdárným absolvováním. Jejich příběhy, jak věřím, dopomohou k hlubší identifikaci důležitých aspektů tohoto studia. Zároveň pak navrhnou možná vodítka ke změně v nastavení DSP a povedou i ke změně přístupu hlavních osob (studentů a školitelů) této problematiky.

Mnohé příčiny (nízké finanční ohodnocení, počet studentů, přijímací řízení, mobilita a další) již byly definovány, avšak si myslím, že problém vězí i v jiných oblastech. Kromě témat, které se částečně překrývají (motivace, přijímací zkoušky, finanční stránka studia, důvody ukončení DSP), se zde dostávám za hranice již identifikovatelných důvodů a mimo výše zmíněné jsem se zaměřila na následující náměty:

- vztah studenta a školitele
- sociální kontext studenta DSP
- činnosti DSP
- neformální aspekty DSP
- *inbreeding*

Z pohledu typu cíle zde naplňuji jak cíl intelektuální, v podobě rozšíření povědomí o problému studia DSP s akcentací na různé tematické celky. Cíl praktický je zde naplněn z mého pohledu tím, že výsledkem analýzy rozhovorů bude identifikace jednotlivých problémů (možná ne tolik obsažených v jiných průzkumech a šetření) a navržení možných změn, které se dle výsledků výzkumu zdají být nejpalčivějšími. Poslední personální cíl se pro mě nenese v osobních plánech na DSP, ale spíše v pochopení tohoto světa, které bude přínosem jak pro mou současnou práci, tak i v jednání s lidmi, kteří tímto světem žijí (studenti, vyučující, školitelé). Tyto tři cíle se navzájem nevylučují, ale jak doufám, dohromady tvoří přínos této práce (Švaříček & Šeďová, 2014, s. 63).

12. 3 Metodologie výzkumu

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní přístup. Konkrétněji pak biografický design, k čemuž mě vedlo několik důvodů. Biografický design je vhodný pro zachycení určitého jevu, který je komplexní, nepřehledný a nepredikovatelný. Skrze příběhy jednotlivých participantů výzkumu chci zachytit zmíněnou problematiku, která je již delší dobu spojena s DSP. Biografie využívá komplexní pohled samotného účastníka a odkrývá významy „za věcmi“ a „v příběhu“. Tyto příběhy jsou v případě tohoto výzkumu spjaté s vymezenou výsečí života participanta od motivace ke studiu DSP až po jeho ukončení. Soustředím se tedy na jeho vertikální (akademický, osobnostní, intelektuální a kariérní) vývoj. Tento design mi také dopomáhá porozumět důvodům odchodu z DSP a zrekonstruovat tak tehdejší svět účastníka výzkumu (Švaříček & Šedřová, 2014, s. 126). Jinak řečeno, v tomto designu využívám vyslovených zkušeností a příběhů jednotlivců, zasazených do chronologicky uspořádaných kroků k vysvětlení jejich životních událostí (Creswell, 2007, s. 54). Přidanou hodnotu tohoto designu výzkumu vidím ve způsobu předání informace, kdy se nesoustředím na pevné dodržování nastavených otázek, ale nechávám participanta hovořit k věci. Tento způsob vyprávění vlastního příběhu nabízí objasnění některých věcí, kterým předtím ani sám vypravěč nemusel rozumět (Atkinson, 2002, s. 128).

Pro výzkum jsem hledala ženy a muže, kteří splňovali podmínku ukončení DSP před jeho zdárným absolvováním, na různých fakultách a univerzitách ČR. K jednotlivým participantům jsem se dostávala skrz své sociální sítě v rodině a u kamarádů. Jednalo se o náhodný výběr několika mně blízkých lidí, u kterých jsem odhadovala (na základě jejich vlastních vysokoškolských studií), že budou někoho do mé cílové skupiny znát. Díky tomu jsem se potkala se sedmi participanty mého výzkumu. Pouze jednu osobu jsem vzdáleněji znala z dřívější doby. Ostatní participanty jsem během rozhovoru potkala poprvé.

Předvýzkum proběhl s jednou osobou. Cílem předvýzkumu pro mě bylo ověření, že jsou porozuměla základnímu nastavení systému DSP, že jsem jednotlivé tematické části výzkumu pochopila správně a mé otázky jsou reálně spjaté se studiem DSP. Vzhledem k tomu, že jsem prozkoumávala pro mne oblast neznámou, pro mě tato fáze byla důležitá.

Co se metodologie sběru dat týče, se všemi proběhl polostrukturovaný rozhovor, jehož předpřipravené otázky mi pomohly udržet rozhovor u témat, které

jsem chtěla obsáhnout a zároveň tento typ rozhovoru umožnil participantovi vyjádření v širších možnostech a bez limitu uzavřených otázek.

Rozhovory byly nahrávány na diktafon se souhlasem všech participantů s příslibem zachování anonymity při zpracování dat. Jejich reálná křestní jména jsem nahradila pseudonymy náhodného výběru: Anna, Beáta, Cecílie, Daniela, Adam, Bedřich a Cyril. Pseudonymy přiřazené k jednotlivým participantům nic nesymbolizují. Shoda se týká pouze pohlaví, ke kterým jsou tato křestní jména dle českých zvyklostí přiřazena. Rozhovory jsem poté přepsala z důvodu následné analýzy. Nahrávání selhalo v jednom případě z technických důvodů, kdy v průběhu rozhovoru přestal program nahrávat a rozhovor nebylo možné zpětně dohledat. Konkrétně se jedná o participanta s pseudonymem Cyril. Cyrilův příběh se tedy skládá z mých poznámek, vytvořených hned po zjištění vzniklého problému. Nejasnosti jsem vyřešila doptáním se stejného participanta na konkrétní nezachycená témata rozhovoru.

Za standardních podmínek bych se s jednotlivými participanty potkala osobně na neutrálním prostředí. Vzhledem k epidemiologickým bezpečnostním opatřením tato varianta nepřípadala v úvahu. Proto se, až na jednu výjimku, rozhovory uskutečnily online přes různé aplikace pro to určené (Skype a Google Meet). Není překvapením, že navázání kontaktu online formou je těžší a komplikovanější z důvodů možných technických potíží (nestabilní připojení, nefungující kamera či mikrofon apod.). Navzdory mému prvotnímu skepticizmu však musím připustit, že rozhovory proběhly pouze s menšími a rychle odstranitelnými zádrheli a výsledné navázání kontaktu proběhlo z mého pohledu dobře. Soudě podle mých zkušeností s rozhovory v mé bakalářské práci, to nic nemění na skutečnosti, že při osobním setkání se daleko lépe navazuje prvotní kontakt, důvěra a vzájemné naladění, z mého pohledu tolik potřebné pro kvalitativní výzkum.

Skladba otázek, které jsem participantům pokládala, vycházela s prostudovaných materiálů prezentovaných v teoretické části této práce. Nejvíce jsem se inspirovala šetřením Doktorand 2014, jehož obsah je v teoretické části nejrozsáhlejší. Jednotlivé oblasti, které představují jádro všech strategických dokumentů, se v mnoha případech překrývaly. Jednalo se o témata přijímací zkoušky, financování studentů, mezigenerační obnova a *inbreeding*, mobilita, sociální integrace studentů, spolupráce mezi školitelem a doktorandem. Tyto náměty tvořily kostru, kterou jsem doplnila o další části, jakými jsou důvody ke studiu DSP (motivace) a

povinné speciální činnosti DSP (pedagogická, publikační, zahraniční pobyt). Tyto body mi tak dopomohly chronologicky rekonstruovat tehdejší svět participanta a představovaly pro mě přímý vztah faktorů k aktuálním podmínkám DSP a jejich vlivu na ukončení studia v případech participantů. Z podstaty biografického designu jsem však přistupovala k jednotlivci jako k vypravěči, a tak, jak věřím, byl dostatečný prostor pro volné vyprávění nesvázané strukturovanými otázkami.

12. 4 Kvalita a etika

Jak již bylo zmíněno výše, všechny rozhovory byly po odsouhlasení participantů nahrávány na diktafon. Data byla poté kompletně přepsána do textu. Všechna konkrétní jména osob, názvy ústavů, kateder, fakult a univerzit jsou zobecněna, aby byla zachována anonymita. Rovněž také z důvodu toho, že cílem této práce není hanění určitých institucí, ale hlubší poznání zkoumané problematiky a konkrétnější identifikace problematických faktorů.

Všichni participanté s rozhovory souhlasili dobrovolně a byli také obeznámeni, že rozhovory budou použity pouze pro účel vzniku této diplomové práce.

V přílohách této práce jsou poskytnuty ukázky z přepisu rozhovorů. Do analýzy byly zahrnuty výpovědi všech zúčastněných participantů.

12. 5 Analýza

Získaná data jsem analyzovala do podoby krátkých příběhů s přesnou strukturou. Jedná se tedy o strukturní analýzu dat. Nabízí totiž systematické a dobře formalizované zpracování většího množství dat (Hájek, Havlík & Nekvapil, 2012, s. 205). Tento analytický model zároveň obsahuje důležitou část věnující hodnocení či stanovisku vypravěče k probíranému tématu. Tento fakt uvádí celou problematiku do komplexnější formy vyprávění (Labov & Waletzky, 1966, s. 41).

Každý příběh má šest strukturních jednotek:

- abstrakt (krátké shrnutí celého příběhu)
- směr příběhu (čas, místo, aktéři)
- jednotlivé události v kauzální posloupnosti
- hodnocení událostí vypravěčem
- vyvrcholení příběhu

- ukončení vyprávění
(Švaříček & Šed'ová, 2014, s. 136–137)

Vyjma abstraktu, který má svou funkci v krátkém shrnutí příběhu, jsem k jednotlivým strukturním jednotkám přiřadila tematické okruhy, kterých se rozhovory týkaly:

Tabulka 1 – přehled tematických okruhů

směr příběhu	<ul style="list-style-type: none"> • motivace ke studiu DSP • návaznost DSP na magisterský stupeň • zaměstnání při studiu • disertační práce • postavy příběhu • vztah mezi doktorandem a školitelem
jednotlivé události v kauzální posloupnosti + hodnocení událostí vypravěčem	<ul style="list-style-type: none"> • přijímací zkoušky • finance • předměty • pedagogická činnost • publikační činnost • zahraniční pobyt • neformální vztahy • <i>inbreeding</i>
vyvrcholení příběhu	<ul style="list-style-type: none"> • ukončení DSP
ukončení vyprávění	<ul style="list-style-type: none"> • návrhy • dodatečné hodnocení, poznámky • reflexe participantů

Kvůli provázanosti jednotek „jednotlivé události v kauzální posloupnosti“ a „hodnocení událostí“ jsem je v analytické části spojila.

Pro lepší přehlednost jsem u každého příběhu doplnila tabulku se základními informacemi jako pseudonym participanta, ročník ukončení DSP, rok ukončení DSP, odpověď, zda DSP proběhlo na stejném instituci jako magisterský stupeň, a klasifikace oboru dle mezinárodního standardu ISCED, vytvořený organizací UNESCO (ČSÚ, 2015). Informace k instituci jsem zde zařadila z toho důvodu, že dokresluje výpovědi participanta ve vztahu k prostředí a integraci do něj. Klasifikace oboru pak zasazuje

příběh do kontextu, kde se jednotlivé obory mohou potýkat s jinými problémy, jiným systémem, jiným prostředím.

Rovněž je příběh doplněn grafickým znázorněním trasy životního příběhu vztahující se k období participanta, který je zde rozebírán. Z mého pohledu příjemně nebourává množství textu a přiměje čtenáře k pozastavení a přemýšlení nad jednotlivostmi. Příběh vždy začíná napravo od červeného symbolu ► a postupuje ve směru hodinových ručiček. Dalším červeným polem je „Ukončení DSP“, které ale ne u všech participantů znamená rozlouku s oborem, prostředím či zájmem. Tmavě modré čtverce jsou označením pro fakta, která byla participantem zmíněna v jeho příběhu. Tmavě šedé čtverce označují hodnocení událostí ze strany vypravěče. Velikost čtverce a velikost písma nemají žádné významové rozlišení. Výběr obsahu jednotlivých čtverců proběhlo na základě mého posouzení klíčových a pro konkrétního participanta zajímavých událostí a hodnocení.

12. 5. 1 Analýza příběhu – Anna

Abstrakt

Annu vedlo ke studiu DSP především nadšení ze studia, kdy ji bavila práce v rámci její diplomového projektu. V dalším studiu ji podporoval rovněž vedoucí diplomové kvalifikační práce a později školitel na DSP. Do studia vstupovala již s poloviční úvazkem u jiného zaměstnavatele. Byla spokojená, že mohla skloubit koníček, který jí bavil, s prací. S nabídkou plného úvazku v práci přišlo náročné období plného nasazení v práci a ve studiu. Byl to vyčerpávající styl života a náročné období, kdy přes týden pracovala v zaměstnání oborově blízkému, a o víkendu pracovala na disertační práci a dalších povinnostech spojených s DSP. Což bylo z dlouhodobého hlediska nevyhovující.

Tabulka 2 - přehledová tabulka Anna

Participant	Ročník ukončení	Rok ukončení	Mgr. na stejné instituci	Klasifikace oboru
Anna	3. ročník	2016	ano	Humanitní vědy

Směr příběhu

DSP studium navazovalo přímo na dokončené magisterské studium. Jak bylo naznačeno výše, participantka od začátku studia dělila svůj pracovní týden mezi

zaměstnání, do kterého nastoupila na poloviční úvazek již v posledním ročníku magisterského studia, a činnosti spojené s DSP. Oborově byla jak práce, tak i studium blízké.

Aktéry tohoto příběhu jsou samotná participantka a její školitel. Svou roli zde hraje rodina a ostatní studenti DSP. Rodina s rozhodnutím studovat DSP úplně nepočítala: „*Tak byli docela překvapení, že chci jít dál studovat. A tak to vzali jako takovou zajímavost.*“. Annin vedoucí diplomové práce byl později i školitelem v rámci DSP. Školitel představuje osobu, která jí k DSP částečně přemlouvala a zároveň byla nápomocnou pro přípravu na přijímací zkoušky. Co se pozdější spolupráce se školitelem týče, participantka věděla, že se na školitele může kdykoliv obrátit, když bude potřeba. Byl jí rádcem nejen kvůli tomu, že se ve své akademické kariéře věnoval podobnému tématu, a tak konzultace byly přínosné. Konzultace probíhaly na žádost z její strany bez pravidelně nastavených schůzek či pravidelné kontroly odevzdané práce. Tento systém však nebyl zcela vyhovující: „*No, čekala jsem více těch povinností. Více pravidelnosti. Kdyby se to nějak stanovilo, když mají i jiné povinnosti. Myslím, že je potřeba nějaký režim. To si ale uvědomuju až zpětně po těch zkušenostech.*“. Opět potvrzovala, že v momentě, kdy se ozvala ona sama a iniciovala schůzku, došlo k ní. Bohužel jí scházela pravidelnost: „*Měla jsem dojem jako student, že mají spoustu povinností. Student, když neví a píše, tak má pocit, že mu v podstatě zasahuje do jeho času. Takže to jsem si netroufla, že bychom se třeba potkali jednou za čtrnáct dní. A ani nevím, jaká míra by byla vhod. Je to škoda, že to nemají určené podle svých možností.*“.

Obrázek 1- studium DSP, mapa příběhu Anna

Události v posloupnosti, hodnocení událostí

Nadšení ze studia, zajímavé téma diplomové práce a zájem o předměty vyučované na katedře stály za rozhodnutím studovat DSP. Příjímací zkoušky mimo jiné obsahovaly rozmluvu nad projektem disertační práce s důrazem na téma a zdroje. Následoval pohovor nad zvoleným tématem. V tomto momentu se participantka zamyslela nad přístupem k volbě tématu. Absolvent magisterského stupně nemá takový přehled, zda je téma dostatečně nosné, jsou k němu zdroje a nikdo ho ještě nerozebíral daným způsobem nebo z vybrané perspektivy. Vzhledem k tomu, že téma disertační práce předem konzultovala se svým tehdy budoucím školitelem, stres a téma z problémů u přijímacích zkoušek nepanoval. „*Ten pohovor není nikterak náročný a myslím, že když se domluvíš s tím svým vedoucím, tak oni jako docela dost nabírají studenty. Jako hodně nabírají doktorandy a sami ví, že se to pak protřídí. Že to prostě postupně bude ubývat. Tohle už jsem taky jako slyšela z kraje.*“

V pátém ročníku magisterského studia si Anna sehnala práci v oboru na poloviční úvazek. Byl to důležitý fakt, protože bez zaměstnání, by DSP pravděpodobně nestudovala z finančních důvodů: „*Takže moje priorita byla, najít si práci, což se mi podařilo. (...) Takže v tom jsem byla klidná a toto jsem měla takový koníček, kterej mě bavil. A byla jsem ráda, že na to můžu jít a můžu to kloubit. Jo, ale v tu chvíli pro mě bylo přednější to existenční zabezpečení. Ta práce, no.*“

Činnosti spjaté se studiem se nesly v rámci několika málo povinných předmětů splněných za docházku. Tyto předměty hodnotila jako příliš obecné,

povinnou nutnost s nulovou přidanou hodnotou, protože to byly předměty určené pro celou fakultu na téma, jak napsat disertační práci. V jejím druhém ročníku přišla ještě jedna povinnost, a tou bylo odpracování několika hodin v univerzitní knihovně. Jednalo se o jeden celý den v týdnu, tři semestry pro všechny doktorandy. „*To byla tak nepraktická činnost, že to bych asi uvítala, kdybychom se místo toho sešli a říkali si, kdo na čem pracuje. To mi přijde přínosnější. Navíc, stejně měli stálou službu v knihovně i její zaměstnanci...to mi tedy přišlo jako nevyužitý potenciál.*“. Zároveň pro ni tento fakt hrál svou roli v sladění harmonogramu s vedlejší prací. Katedra odůvodnila zavedení této povinnosti tak, že by doktorandi měli být účastni na chodu katedry. Tato povinnost působila na participantku jako narychlo vymyšlená a zavedená pravděpodobně kvůli většímu množství doktorandů.

Pedagogická činnost byla ponechána na iniciativě studenta DSP. Povinnost o v tomto případě nebyla. Proaktivně katedra možnost učit mezi studenty nenabízela.

Jako důležitý mezník Anna spatřuje ve vydání vlastního odborného článku vztahující se k její disertační práci. Sepsání, dokončení a vydání článku bylo náročné na energii. Kvitovala zpětnou vazbu v podobě napsaných recenzí a seznámení s lidmi, kteří oboru věnují skrze vydání tohoto článku.

Zahraniční pobyt nijak během studia nevyužila kvůli zaměstnání, které měla při studiu. Dle tehdy dostupných informací katedra neměla nasmlouvané jiné instituce a nekomunikovali s nějakou jinou univerzitou. Od bývalých spolužáků se později dozvěděla, že se situace zlepšila po jejím odchodu.

Neformální vztahy jsou součástí každého studia a DSP není výjimkou. Výhodou bylo, že se někteří studenti znali již z předchozího magisterského studia, a tak se automaticky vytvořily skupinky lidí, kteří se znali z dřívějších. V kontextu bližšího setkávání mimo svou sociální skupinu, Anna vyjádřila politování nad tím, že se žádné schůzky doktorandů katedry nekonaly. Přínos těchto schůzek (včetně školitelů) viděla následující: „*...seznámili bysme se, řekli bysme si minimálně, na čem kdo dělá a jak je daleko. Já si myslím, že by to bylo takový i blbý třeba ve druháku, prváku říct, no tak já nemám nic (smích). Byla by to taková kontrola navzájem. Najednou by si člověk něco připravil a byly by tam vidět ty rozdíly. Třeba ti tahouni, co jsou i v třídě, že by to motivovalo k vyšším výkonům. Takhle to je anonymní, všichni jsou v pohodě a nevidíš do té práce druhých.*“. Osobně o tento typ schůzek stála a konzultovala to se svým vedoucím, který jí navrhl, ať podobné schůzky iniciuje a organizuje. V tomto úkolu jí však brzdilo vedlejší zaměstnání, a tak se ho nezhostila.

V souvislosti s pozicí studenta v akademickém prostředí byla zkušenost participatnky pozitivní. Byli akceptováni jako součást katedry a s projeveným respektem. Aktivní zapojování do projektů katedry skrze pracovněprávní vztah však nastávalo spíše až v pozdějším stádiu studia: *„Mám pocit, že čekali, co se z těch doktorandů vyloupne a až poté přicházeli s tím, že se zapojíme do projektů. Více jako přicházeli ty povinnosti. Jako třeba i ta výuka toho předmětu. Ale až později, netlačili na to hned. (...) Mají nadmiru doktorandů a oni čekají, jak to dopadne. Prvák, druhák, třetíák a ve čtvrtáku zase více odpadne. Možná to vypadá jako strategie, ale i tím, že naberou hodně studentů, tak je to nereálný a nemyslitelný, aby je všechny zapojili.*

Dopady *inbreedingu* participantka dokázala vnímat skrze budoucí uplatnění absolventů DSP na katedře. Vzhledem k množství akademických pracovníků a studentů DSP bylo relativně jasné, že na katedře nemohou najít uplatnění zcela všichni. *„Samozřejmě tam byla i ta starší generace a ta je spojená s tou neměnností. A ti třeba nevyužívali to spojení s univerzitami. Tady to studium bylo fakt hodně zaběhlé.“*

Vyvrcholení příběhu

Rozhodnutí ukončit DSP nebylo rozhodnutím jednoho momentu. V zaměstnání Anně nabídli plný úvazek, který se rozhodla přijmout. Tím, jak si zpětně uvědomuje, dala přednost práci před studiem. Bez práce by to však nešlo z finančního hlediska: *„Mě teda bavila i ta práce, ale studium mě taky hodně bavilo, když jsem přijala ten úvazek. To zas jsem si řekla prakticky, že ten přijmout prostě musím. Že by to byla škoda prostě a pak jsem se dostala do takovýho kolotoče, no.“*. Nastalo pozvolné vyčerpávání jak fyzické, tak časové. Zaměstnání probíhalo přes pracovní týden a víkendy patřily povinnostem k studiu DSP. Byl to životní styl, který jí nevyhovoval a negativně to komentovala i její rodina a přátelé. Když došlo k rozhodnutí ukončit studium, nelitovala toho. Viděla benefity v podobě volného času a jiného životního stylu. Určité zklamání na sobě však cítila: *„Spíše z toho, že nad tím netrávím zas tolik času. Mě to jako naplňovalo, jo. Už tam nebyla ta povinnost, jakmile jsem ukončila to studium. (...) Ale není tam taková ta hrozba dokončování a práci naplno. Spíše úleva tam byla.“* Svému školiteli o problému s kombinací studia a práce řekla již půl roku dopředu, než k tomu reálně došlo. Anniným rozhodnutím byl překvapen a přemlouval ji k dokončení. Na svém rozhodnutí si však trvala.

Ukončení vyprávění

Při zamyšlení nad systémem DSP, se kterým se tato participantka setkala, vyjádřila lítost, že nejsou studenti aktivně zapojení do chodu katedry již od začátku. Důvod hledá v počtu přijatých studentů, kterým pak vedení nemůže nabídnout to, co by si představovali. Například nabídnout výuku předmětu místo knihovny. Rovněž jí pak chybělo detailní rozplánování či harmonogram toho, co by student během prvních let měl zvládnout: „*Myslím, že snad student podlehne nějakému ukolíbání, když zjistí, že má čas a může prodlužovat. Tak se ta představa rozplyne.*“. To pak souvisí s dalším poznatkem na závěr, že člověku chybí pomyslný bič, hnací síla, která by ho pomáhala posouvat dál. Tu si musí student DSP zajistit sám. Svou roli zde jistě hraje postava školitele a jeho nároků na doktoranda samotného, v čemž panují rozdíly napříč katedrou. „*Jo, často ti vedoucí měli za to, že ten student je tam ze svého zájmu. Což je sice pravda, ale zároveň jako se vším, ten zájem a nadšení nestačí. Taky je to o tvrdé práci a čím dříve se do toho najede, tím lépe.*“.

12. 5. 2 Analýza příběhu - Adam

Abstrakt

Adamův příběh je specifický tím, že studoval DSP na dvou univerzitách, dvou katedrách. Jeden doktorát ukončil zdárně. Druhý nedokončil. Ve svém vyprávění mi tak naskytl pohled z obou perspektiv, podpořený vlastní zkušeností s procesem a problematikou. Výpovědi ke konkrétním tematickým oblastem se týkají jeho studia na katedře, kde studium nedokončil.

Tabulka 3 - přehledová tabulka Adam

Participant	Ročník ukončení	Rok ukončení	Mgr. na stejné instituci	Klasifikace oboru
Adam	3. ročník	2016	ano	Společenské vědy

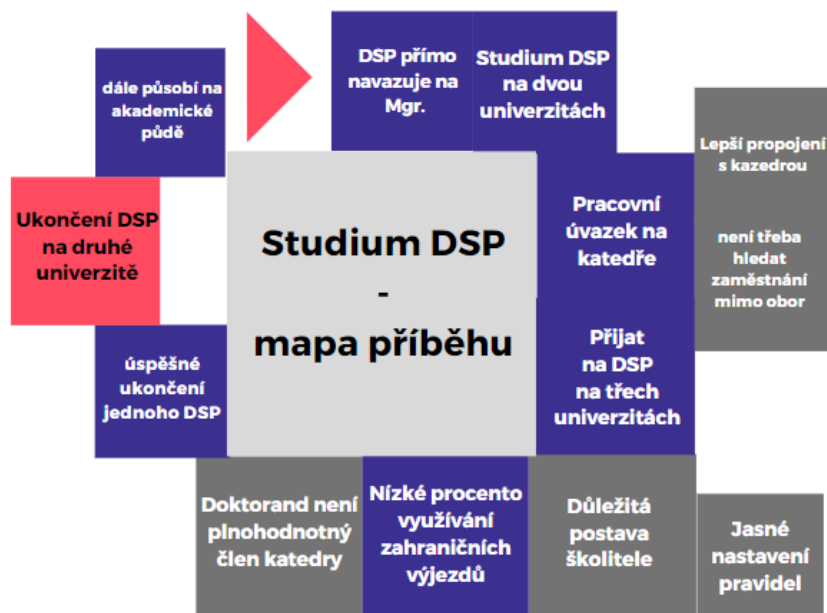
Směr příběhu

DSP na katedře zvolil kvůli pedagogickými a výzkumným účelům a rovněž z toho důvodu, že zde měl pracovní úvazek. S oběma katedrami, kde Adam studoval a pracoval, byl zároveň spojený jeho školitel. Proto tato provázanost. Již na magisterském stupni věděl, že se chce tomuto oboru věnovat dále, proto DSP plynule navazovalo na předchozí stupeň. V nasměrování své kariéry měl podporu i své rodiny.

Adamův příběh je tvořen především jím samotným. Svou roli zde hraje i jeho školitel. Ten vedl již jeho bakalářskou práci a později i tu disertační. Jejich vztah, jak Adam popisoval, byl perfektní. Jeho školitel byl profesionální, férový, náročný a přísný: *„No, většina studentů se ho bála. protože byl náročněj, ale mně to vyhovovalo. Jsem velmi podobnej typ člověka. Lidsky jsme si sedli.“*

V kontrastu s jinými příběhy stojí i organizace jejich spolupráce. Měli jasně nastavený harmonogram a termíny (pro odevzdání článků, pro odevzdání částí disertace apod.). Zodpovědnost za plnění dílčích úkolů ležela na Adamovi. Na nastavených pravidlech se dohodli a oba je dodržovali. Byl zde ale prostor i pro flexibilitu. Když bylo potřeba, domluvili se operativně na konzultaci.

Volnost studia k DSP patří a je neporovnatelně větší než na magisterském stupni. Na druhou stranu doktorand chce být akademickým pracovníkem, tudíž podíl větší zodpovědnosti je na místě. Tuto skutečnost dává Adam do kontextu přijímacích zkoušek: *„Domnívám se, že na ten doktorát jsou přijímáni lidi, kteří na to nemají vloh a předpoklady. Jeden z těch předpokladů je, že ten člověk umí sám sebe donutit k tomu, aby na tý práci pracoval a umí sám sebe donutit k tomu, aby jako ten čas využíval efektivně a ten čas správně využíval.“* Svou část výsledku však nesou i samotní školitelé, kteří nejsou zdaleka ve všech případech aktivní, nápomocní a s doktorandem úzce nespolupracují. Celkový dojem ze studia DSP tak ztrácí na svém dojmu: *„Měla by to být nějaká prestiž, že jde člověk na doktorát, a ne že tam vezmou devadesát procent těch, kteří se přihlásí. (...) Nepochybně už to není takový to wau, že někdo dělá doktorát.“*

Obrázek 2 - studium DSP, mapa příběhu Adam

Události v posloupnosti, hodnocení událostí

Adam se na DSP přihlásil na tři různé instituce. Na všechny ho přijali. Bylo třeba vypracovat projekt disertační práce a připravit se na přijímací pohovor, u něhož byli zástupci kateder. Nakonec se rozhodl pro studium dvou. Jak sám popisuje, byl se dost jistý, že ho vezmou.

Potřebné finance poskládal z pracovního úvazku a stipendia, které tehdy činilo 8 000 Kč: „...tak to byla nějaká minimální mzda, ale v té době se s tím dalo nějakým způsobem vyžít. Samozřejmě to nebylo takový, jako by člověk šel na pracovní trh.“. Díky tomu, že mu školitel (a zároveň vedoucí místní katedry) nabídl částečný úvazek, Adam nemusel shánět práci mimo svůj obor: „Měl jsem díky tomu ten kontakt s tím prostředím. Měl jsem i prostor pracovat na tom svém výzkumu a tak.“. Vzhledem ke studiu dvou doktorátů a s tím spojeným cestováním, pro něj práce mimo akademickou sféru byla nereálná.

V rámci DSP plnil několik teoretických, metodologických a specializovaných kurzů. Z pohledu podmínek to bylo standardní studium, se kterým neměl problém.

Pedagogická činnost se skládala z oponentur bakalářských prací: „Což není žádná velká věda, no. To je jako dělat recenzi na článek. Takže jsem oponoval tři bakalářky a bylo hotovo. Jako nebylo to nějak extrémně zatěžující.“. Tuto činnost pak doplňovalo vedení různých kurzů: „Nebyl to vyloženě problém. První přednáška, jako bylo to něco nového, tak asi nějaká nervozita mohla být, ale už předtím jsem měl

zkušenosti s prezentováním na konferencích. (...) Takže nervozita byla, ale že bych potřeboval nějaký support, to ne.“. Na začátku projevil zájem i vedoucí katedry, který se na jeho přednášky přišel podívat a dal mu zpětnou vazbu v podobě návrhů na vylepšení.

Publikační činnost byla více naddimenzovaná v tom smyslu, že bylo nutné napsat tři články, během tří let (pokud nebereme v potaz možné prodloužení studia). Jak Adam popsal, řešením bylo publikování v méně prestižních časopisech v podobě dílčích výstupů ze svého výzkumu.

Povinnost zahraničního pobytu na katedře měli a Adam jich rád a několikrát využil. Překvapilo ho, kolik studentů DSP se do zahraničního výjezdu nijak nehrnulo. Nemyslí si, že by problémem byly finance. Důvody naopak shledává v možné jazykové bariéře, lenosti, profesní nepřipravenosti nebo kvůli práci mimo akademickou sféru, kdy delší absence není kombinovatelná s pracovním úvazkem.

Klíčovou osobou v jeho studiu byl školitel. Kromě něj se přirozeně utvořil okruh doktorandů, kteří se setkávali na přednáškách či mimo ně. Nejednalo se o organizované a intenzivní setkávání. Avšak i tak byl prostor řešit vše okolo studia, sdílet zkušenosti a problémy, vzájemně si radit. Komunikace a vzájemná pomoc fungovala i mezi ostatními ročníky DSP.

Ve vztahu ke členům a zaměstnancům katedry Adam nespatřuje doktorandy jako plnohodnotné členy katedry: *„Prostě jsou to furt studenti a pořád se v tom orientujou a pořád se v tom učí. (...) Jsme jako doktorandi a máme tuhle možnost na tom participovat, ale rozhodně je to furt vnímaný, že tou participací se furt učíme.“*. Doktorandi častokrát museli dělat práci, kterou už jiní členové (docenti, profesori, odborní asistenti) dělat nechtěli. Byla to však práce, kterou si každý musel projít a musel vědět, jak katedra v tomto smyslu funguje. Za takovou činnost (například přepisování rozhovorů) byli zároveň finančně odměněni: *„Jakmile tam bylo něco nad rámeček, tak to bylo na bázi dobrovolnosti nebo to bylo placený. Za mě tohle to byl správný a přijatelný model.“*

Co se *inbreedingu* týče, Adam je přesvědčen, že pro úspěch v akademickém prostředí je nutná internacionalizace. Sám zahraniční výjezdy hojně využívá. Přínos vidí především v nových impulzech a energii, které ochraňují člověka před pocitem vyhoření. Možností, jak se do zahraničí dostat, je mnoho a je pouze na člověku, jak je využije. Na katedře, kde působil, nebyvaly výjimkou návštěvy hostujících profesorů či zahraniční doktorandů. Důvodem, proč těchto případů není více, jsou dle Adama

finance. Katedry, potažmo univerzity nemohou nabídnout takové finanční ohodnocení lidem ze zahraničí, jaké by si představovali. Další příčinou je pak přiřazení České republiky v globálním kontextu k východní „rozvojové“ zemi, do které se špičky jednotlivých oborů nepohrnou: *„Takže v tomhle ohledu nejsme konkurence schopní. Myslím si ale, že to není strnulostí toho systému. Je to prostě tím, že nejsme schopni nabídnout to, co v těch ostatních zemích. V té konkurenční válce taháme za kratší konec, no.“*

Vyvrcholení příběhu, ukončení vyprávění

Jak bylo napsáno výše, Adam studoval doktoráty dva. První úspěšně absolvoval a druhý doktorát nedokončil z praktických důvodů. Vrcholem jeho příběhu tak z mého pohledu není ukončení DSP, protože studium dokončil na jiné instituci. Proto poslední dvě části příběhu budu věnovat jeho pohledu na nejpalčivější problémy DSP.

Aktuální situaci DSP dává do kontextu neustálého navyšování kvalifikace. Co byla před patnácti lety maturita, je dnes magisterský titul. Postupně se tak nabírá obdobný směr k DSP a tím dochází k znehodnocování dosaženého vzdělání a tím ztráty určité prestiže.

S tím souvisí i nepoměr v nastavení přijímacích zkoušek s obsahem studia a nutnými předpoklady: *„Přijímací zkoušky jsou nastaveny jako benevolentní a projde jima skoro každéj. Ale to studium je samo o sobě poměrně náročný. (...) Ty přijímačky nejsou dostatečný síto pro to, aby dokázali rozdělit schopný od těch neschopných. (...) Ty komise jsou prostě měkký. Na ten doktorát berou lidi, který by vůbec vzít neměli. (...) Je to prostě tak, že se vezmou a pak se počítá s tím, že jich to většina nedokončí.“*

Finanční podpora studentů je další problém. Stipendium je nízké a nutí studenty hledat doplňující zaměstnání, aby pokryly své životní výdaje: *„Za mě by byl lepší takovej model, kdyby jim katedry dali třeba dvacet tisíc stipendium a ty studenti by tam chodili jako do práce, trávili by tam osm hodin a více, podíleli by se na chodu katedry a byli by ještě víc plnohodnotnější členové katedry.“*

12. 5. 3 Analýza příběhu - Beáta

Abstrakt

Beáta své doktorské studium začala až po roční pauze. Hlavním impulzem pro návrat na katedru, kde studovala magisterský stupeň, byla místní konzultantka. Do studia se participantka přihlásila pod podmínkou možnosti u studia pracovat v zaměstnání, které měla již delší dobu. První rok plnila všechny povinnosti se studiem, ve druhém roce však došlo k důležitým událostem jak na katedře, tak i v osobním životě. Tyto dvě skutečnosti pak zároveň vedly k rozhodnutí ukončit DSP.

Tabulka 4 - přehledová tabulka Beáta

Participant	Ročník ukončení	Rok ukončení	Mgr. na stejné instituci	Klasifikace oboru
Beáta	2. ročník	2020	ano	Zdravotní a sociální péče

Směr příběhu

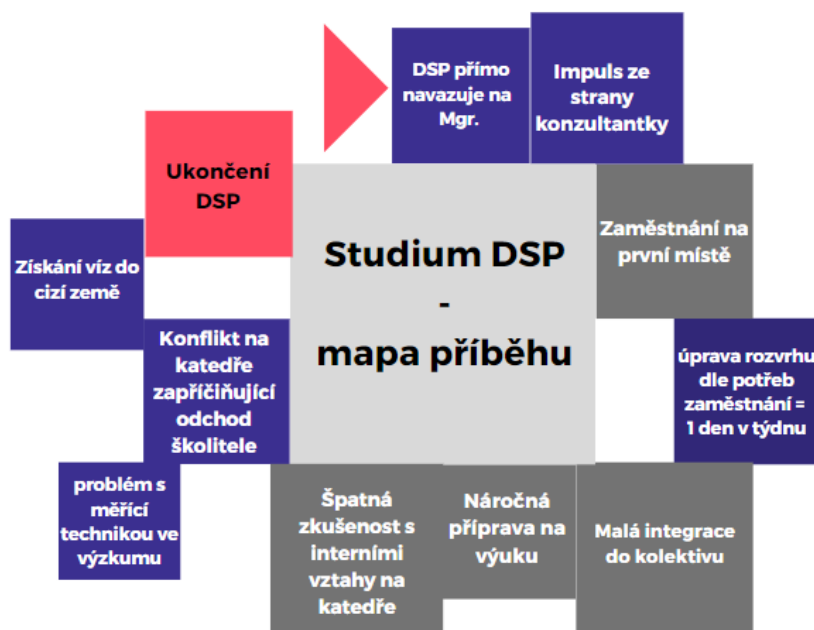
Již během dokončování magisterského titulu participantku napadlo, že by mohla studovat DSP. Bavilo ji získávat nové informace a studovat. Vlivem náročného období magisterských státnic a při představě přípravy na přijímací zkoušky DSP se ale pro tuto volbu nakonec nerozhodla. Přibližně půlroku na to se Beátě ozvala konzultantka z katedry, kde dříve studovala s návrhem spolupráce skrze doktorské studium. V rámci svého výzkumu totiž zpracovávala téma, kterému se Beáta věnovala i v bakalářské a magisterské práci. „*Takže ona mi dala ten impuls nejvíc. A vlastně mi stouplu sebevědomí, že se mi takhle někdo ozval s tím, hele, tys byla dobrá.*“. Fakultu i lidi měla ráda a toto prostředí jí vnitřně chybělo. Proto návrh přijala. Na druhou stranu dodala, že bez tohoto podnětu by studovat DSP nezačala.

Doktorské studium se rozhodla kombinovat s jiným zaměstnáním. Již od začátku dala své konzultantce najevo, že zaměstnání ji baví, chce ho dělat a časově neomezovat kvůli studiu, a proto škola nebude úplně její prioritou: „*Nechtěla jsem se dostat do situace, kdy mi je osmadvacet a budu žít s dvanácti tisíci na Ph.D.*“. Kvůli tomu přizpůsobily i režim studia.

Postavami, které v tom příběhu nejvíce vystupují, jsou kromě Beáty, její konzultantka a školitel. Skrze studium a výzkum k disertační práci nejvíce

spolupracovala s konzultantkou a až poté se školitelem. Rodina a spolužáci zde také hrají svou roli, ale ne tolik viditelnou.

Jak bylo naznačeno výše, intenzivnější vztah měla participantka se svou konzultantkou. Řešily spolu především organizační záležitosti, jako rozvrh výuky a předměty, disertační práci nikoliv. To odůvodňuje nastaveným harmonogramem činností. Například při dělání literárních rešerší nebylo třeba nic konzultovat. Je evidentní rozdíl ve vztahu ke školiteli a konzultantce: „...*když jsem něco potřebovala, tak jsem šla za konzultantkou. Bylo to jednodušší. Tykala jsem si s ní a byla na katedře pět dní v týdnu. Prostě byla fyzicky přítomna.*“. Oproti tomu školitel měl konzultační hodiny dvě hodiny v týdnu. Iniciativa k jakémukoliv setkání se školitelem šla tedy ze Beátiny strany. Celkově se osobně viděli jednou či dvakrát za celou dobu studia. „*On ode mě vlastně nic moc nevyžadoval. Tím pádem jsem nad sebou neměla ten bič, který bych já jako docela potřebovala.*“. Zároveň vyjádřila své přesvědčení v tom, že kdyby s nějakým problémem přišla, tak by školitel byl velice nápomocný a ochotný.

Obrázek 3 - studium DSP, mapa příběhu Beáta

Události v posloupnosti, hodnocení událostí

Projekt disertační práce k přijímacím zkouškám Beáta párkrát konzultovala se svým budoucím předem domluveným školitelem, který na výzkumu konzultantky rovněž participoval a zároveň vedl již Beátinu magisterskou práci. Participantka znala historiky související s pověstí přijímacích zkoušek, že na DSP vezmou každého, a proto

k nim neměla výrazná očekávání. Z pozitivního výsledku nejasala, jednoduše o přijala. Z reakcí rodiny na návrat ke studiu v podobě DSP nejvíce utkvěla reakce otce Beáty: „...taťka byl docela naměkko. Přišlo mi, jako že to bere tak, že jsem něco dokázala. Přišlo mi to, že už to bere jako životní pokrok.“

Jak bylo naznačeno výše hlavní příjem Beáty plynul ze zaměstnání. Stipendium (v jejím případě 12 000 Kč) nechápala jako malou částku. Díky zaměstnání nebyla závislá na částce plynoucí ze stipendia. To, jak zmiňovala, není samozřejmostí u jiných studentů DSP, kteří úvazek či jiný pracovní poměr nemají.

Úroveň předmětů na DSP byla v tomto případě tristní. Nepředstavovaly nadstavbu, jakou si participantka představovala. Myslela si, že předměty získají vyšší úroveň a že na DSP půjde o něco víc. Na většině přednášek stále dokola prezentovali projekty svých disertačních prací, což nesplňovalo informační úroveň, ve kterou doufala.

K pedagogické činnosti se dostala díky personálním problémům na katedře. Konzultantka jí požádala o spolupráci ve vedení semináře k jednomu předmětu. Beáta se cítila (vlivem ústupku ze strany konzultantky a školitele v režimu jejího studia z důvodu její práce) zavázaně, a tak jí v tomto chtěla vyhovět. Příprava na semináře byla náročná jak časově (příprava zabrala víkendy jednoho semestru), tak i z důvodu absence zdrojů a podkladů. Katedra, dle názoru participantky, mohla poskytnout pouze omezenou podporu. Rovněž přípravu nechtěla podcenit, protože tyto semináře chápala jako svou vlastní vizitku.

Co se publikací týče, počítalo se s tím, že publikovat se musí: „*Katedra tlačí na to, aby se publikovalo. V tom jsou zase nějaký peníze a katedra se zviditelní.*“. Konkrétně Beáta vlivem nedostatku dat sesbíraných ve svém výzkumu, žádný článek během studia nepublikovala. Jak sama popsala, povinnosti související se studiem naplňovala především přes získávání kreditů z povinných předmětů a pomoci při výuce.

Do zahraničního pobytu ji nic nemotivovalo. Jednou z příčin byl i její vztah s přítelem. Dalším aspektem pak bylo její zaměstnání. Až nyní s časovým odstupem si uvědomuje, že všeobecně moc necestovala a dozrála do momentu, kdy by chtěla více poznávat svět. V této perspektivě se měsíc v zahraničí již nezdal být tak nemyslitelný.

Neformální vztahy na katedře byly z velké části spojené s režimem, který měla nastavený ve studiu. Na katedře trávila vždy jeden den v týdnu: „*To zas možná byla*

chyba v tom, že jsem to na začátku tak nastavila a pak jsem si hodně připadala vytržená z té fakulty. Protože jsem vlastně seděla zadkem na dvou židličkách (úsměv).“. Vnímala to i ve vztahu k ostatním doktorandům. Byla vytržena ze společně strávených obědů a sdílení různých materiálů ke studiu. Tato situace ji netěšila, ale rozhodující faktor v dalším vývoji to nebyl, jak popisuje.

Jako doktorandi se zároveň účastnili porad katedry. Pocity z účasti na těchto poradách byly rozpačité: *“Člověk se tam necítil moc dobře. Bála jsem se, že se mě tam někdo na něco zeptá a nebudu vědět odpověď ohledně toho publikování nebo fungování. Byli jsme tam spíš jako pasivní účastníci.“.* Z pohledu Beáty tyto porady působily jako jakési otestování samotných doktorandů, kdy bývali vyzívání k reakci, ale očekával se jejich souhlas s většinou.

Neměnnou strukturu jako dopad *inbreedingu* v rámci obsazení katedry popisovala jako důsledek nastaveného systému. Zkušenější a věkově starší akademičtí pracovníci jsou potřeba jako školitelé, jsou prestiží svému oboru a není zásoba v mladší generaci, která by je mohla nahradit.

Vyvrcholení příběhu

Svou významnou roli v pohledu na prostředí katedry měl interní incident vedoucí k ukončení působení jejího školitele na katedře. Oznámení o tomto rozhodnutí jí bylo sděleno během výuky jednoho z povinných předmětů, kdy představovala svůj výzkum, načež ji jiný vyučující opravil, že tohoto školitele již nemá. Výsledkem nepříjemné roztržky bylo, že její školitel povede své doktorandy alespoň jako externista. Dopad na participantku to mělo negativní: *„Čím výš na té katedře jsi, tím spíš vlastně vidíš, jak ty vztahy nefungují. Tohle byla jedna z věcí, která mě pak umocnila v tom, že jsem si řekla, že to není prostředí, ve kterém bych chtěla pracovat (...) Tou katedrou jsem byla možná trochu otrávená. Fakt, těma interníma vztahama. (...) To jsou takové žabomyší války. Člověk tam vstupuje s nějakým ideálem, že to bude mít úroveň, a že to musí být čistý jako lilie (úsměv). A pak se všechno obrátí.“*

Následujícím důležitým faktorem stojícím mimo dění katedry, bylo získání víz do země, kam se na delší dobu chtěli s přítelem dostat. Podmínkou udělení víz bylo, že je třeba do roka vycestovat. V plánech po návratu ze zahraničí pak už bylo založení rodiny. Do toho všeho se ještě přidaly problémy s měřením v jejím výzkumu, kdy ji zrazovala technika. To vše kulminovalo v rozhodnutí studium ukončit. *„Během toho druháku jsem se rozkoukala a zjistila, že akademická půda není pro mě. Tam se mi tak*

nějak rozbřesko. Dospěla jsem k tomu, že to nechci. Pracuju v (jméno pracoviště), a tam nikdo Ph.D. titul neocení, tam je to všem jedno.“. Na pozadí nepříliš semknutých vztahů s ostatními doktorandy bylo o to snazší pouto zpretrhat.

Ukončení vyprávění

V retrospektivní úvaze Beáta upozorňuje na počáteční motivaci, které netkvěla v touze dělat vědu a věnovat se výzkumu. Zároveň jí chyběla ucelenější představa o tom, co studium bude všechno obnášet. Upozorňuje rovněž na moment při přípravě na přijímací zkoušky a na zvolenou metodiku v rámci svého výzkumu. Obzvláště pak na nedostatečně propracovaný plán, který by odhalil případné budoucí problémy, které ji samotnou dostihly během studia.

DSP je práce na plný úvazek: „*Asi pokud člověk nechce jen tu katedru vycucávat. Prostě se počítalo s tím, že jsi Ph.D. student, a tak prostě Tvoje hlavní náplň je Ph.D.“. Tento popis pravděpodobně doplňuje odůvodnění konce studia a zároveň uzavírá Beátin příběh.*

12. 5. 4 Analýza příběhu – Bedřich

Abstrakt

Příběh Bedřicha v rámci studia DSP vyplývá z nejistoty životních plánů po absolvování magisterského stupně. Tato počínající motivace se pak zároveň promítá i do ukončení jeho pozice jako doktoranda.

Tabulka 5 - přehledová tabulka Bedřich

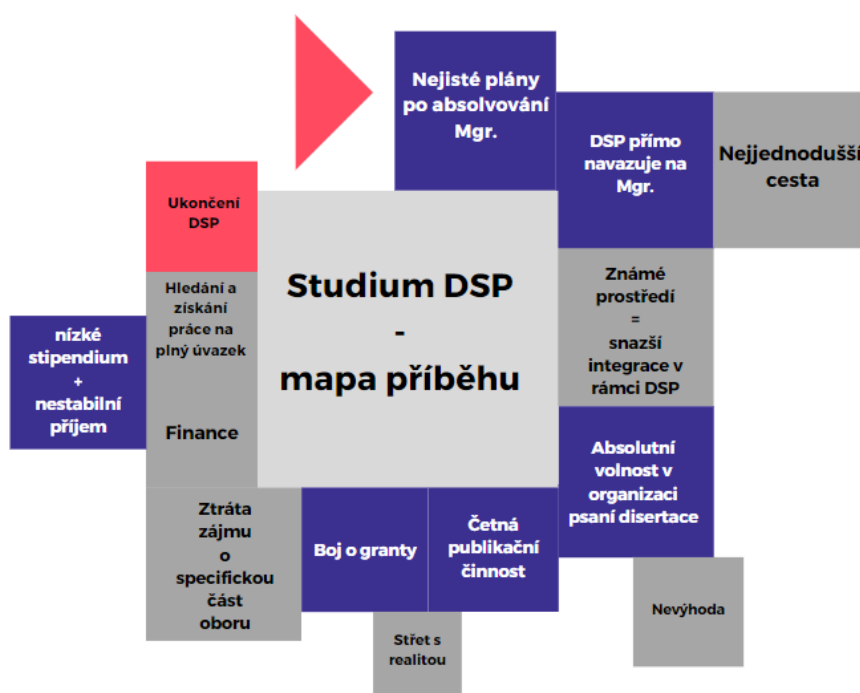
Participant	Ročník ukončení	Rok ukončení	Mgr. na stejné instituci	Klasifikace oboru
Bedřich	5. ročník	2019	ano	Přírodní vědy

Směr příběhu

DSP u Bedřicha navazoval přímo na dokončený magisterský stupeň. Hlavním důvodem ke studiu bylo, že nevěděl, co dělat dál po dokončení školy. Nabídka studia přišla ještě před ukončením magistra, a tak se rozhodl jít touto, jak sám popisuje, nejjednodušší cestou. Pracovní poměr nebo dohodu mimo katedru neměl.

Hlavními postavami Bedřichovo příběhu je on sám a školitelka. Svou roli zde hrála rodina, která ho na začátku v jeho rozhodnutí podpořila a dávala mu volnost v jeho výběru. Pozdější změna nasměrování života a plánování budoucnosti, se kterou je spjatá jeho manželka, zase byla částečně příčinou pro jiný úhel pohledu na životní situaci.

Stejně v tomto příběhu svou podstatnou roli hraje školitelka. Ta byla Bedřichovi doporučena jeho vedoucím diplomové práce. Co se pracovního vztahu týče, hodnotil ho ve vztahu k projektu disertace. Vedení disertační práce bylo mizivé. Pokud byla iniciativa, proběhla ze strany participanta, což se mu příliš nelíbilo. Na druhou stranu je přesvědčen, že kdyby bylo potřeba řešit nějaký problém, školitelka by mu byla oporou. „Člověk sám se asi nechce tlačit do nějaké pozice dobrovolně (úsměv). Bylo to často hodně volný. Takový ty méně příjemný věci, jako že by na mě začala více tlačit v tom, abych udělal nějaký úvody, pasáže, taková ta omáčka, kterou musíš napsat. (...) No a mě to vyhovovalo i nevyhovovalo. Vyhovovalo mi to, protože jsem měl klid a nevyhovovalo mi to, protože jsem nebyl posouvanej dál.“ Je si jistý, že student DSP by měl mít určitou volnost, ale na druhou stranu by tam měla být i kontrola, zpětná vazba i upozornění na blížící se problémy s časem vycházející ze zkušeností školitele.

Obrázek 4 - studium DSP, mapa příběhu Bedřich

Události v posloupnosti, hodnocení událostí

Přijímací zkoušky Bedřich hodnotil jako formalitu trvající přibližně 15 minut: *„Já jsem vůbec netušil, jak to bude probíhat, ale nakonec to bylo levou zadní. (...) Čekal jsem, že budu přijatej a spíš by mě překvapilo, kdybych nebyl.“*. Vzhledem k menší velikosti katedry a faktu, že byl studentem na stejném ústavu, vzájemně se se členy katedry znali.

Z finančního hlediska Bedřich věděl, že situace nebude ideální, ale s penězi vyšel. Stipendium činilo přibližně 7 000 Kč na začátku DSP. O něco později došlo k navýšení. Tuto částku doplňoval dohodami o provedení práce, které dostával z činnosti na projektech: *„Bylo to takový nárazový. Podle toho, jak vyšel projekt, jak nevyšel projekt. (...) Takže byly měsíce, kdy jsem měl plnohodnotnou výplatu, ale nebylo to stabilní. Byly dny, kdy jsem musel vyžít s těmi sedmi tisíci.“*

V menší míře byly předměty ku prospěchu. Většinu si však Bedřich zapisoval pouze kvůli kreditům. Nehodnotil je jako čistě nezajímavé, ale pro jeho studium nebyly přínosné.

Pedagogická činnost Bedřicha během DSP potkala také. Jednalo se o semináře o menším počtu studentů (do sedmi lidí), což participant hodnotil kladně. Situaci hodnotí pozitivně ještě z toho hlediska, že si se studenty věkově nebyli tolik vzdálení. Žádné přípravné kurzy na výuku k dispozici neměl. Připravil se rozvrh na semestr a k jednotlivým seminářům byli připsáni doktorandi. S novou rolí se popasoval mimo jiné i tím, jak popisuje, že navzdory věkové blízkosti k jeho studentům, nenabízel tykání, ale zůstával u vykání. Jak jeho okolí z řad jiných doktorandů hodnotilo, přístup působil profesionálněji než u kolegů, kteří si se studenty rovnou potykali.

Publikační činnost si řídil sám. Zároveň ji všeobecně hodnotí jako zklamání: *„Rozhodně největší zklamání bylo, jak to funguje. Ten samotnej výzkum. Že to je prostě jen chrlení článků a takový to recyklování omáčky. (...) Takový vycucávání článků z prstu a tohle bylo hodně špatný.“*

Povinnost zahraničního pobytu nastala až po odchodu Bedřicha z DSP. Během studia tuto možnost dobrovolně nevyužil. Zpětně hodnotí, že by bylo logičtějším krokem tuto zkušenost absolvovat. Za doby, kdy na ústavu byl, výjezdy doktorandů nebyly tolik časté: *„Tam ani nebylo tolik tlaku na vycestování. Myslím, že oni taky nemají rádi, když jim ti doktorandi odjedou takhle pryč na semestr. Myslím, že to natrhává plány těm vedoucím, že oni ty doktorandy potřebujou. Třeba na vlastní výzkum.“*

Integraci do nového prostředí DSP zpětně viděl jako velice jednoduchou a bezproblémovou, protože prostředí a členy katedry znal. Na druhou stranu přiznává, že pro doktoranda z jiné instituce by nástup a začátek DSP byl podstatně komplikovanější. V přestupu z magisterského na doktorandské studium nevidí příliš velký rozdíl: „...hlavně jako organizačně. K čemu je pouští. Je to spíš taková formalita, ten přechod.“. Porad katedry či podobných setkání se doktorandi neúčastnili. Informace jim byla předána jedním k tomu určeným členem katedry. Společnou událostí, při které se scházela jednou týdně celá katedra, byl seminář. Na těchto seminářích doktorandi museli prezentovat témata, na kterém v rámci své disertace pracovali.

V souvislosti s *inbreedingem* se Bedřichovi vybavil moment výměny vedení katedry, ke kterému došlo před ukončením jeho studia. Tato změna s sebou přinesla příchod lidí z oboru ze zahraničí. Rovněž byla zavedena povinnost pro studenty DSP výjezdu do zahraničí, jak již bylo naznačeno výše. „Opravdu nabírali zahraniční postdoky a dokonce se to tam bralo tak, že pokud člověk neměl zahraniční zkušenost, tak měl menší šanci na zaměstnání.“.

Vyvrcholení příběhu

Ústředním bodem procesu vedoucí k ukončení DSP byla ztráta zájmu o část oboru, kterému se ve studiu věnoval, a nutnost neustálého publikování článků spolu s prezentací dat. S nimi, jak vidno v části o publikační činnosti, ho pojí spíše negativní prozření reality vědeckého života. Práce v laboratoři naopak představovala činnost, která ho naplňovala. Druhým důvodem, který se dostavil až v pozdější fázi studia, byly peníze. Dokud žil Bedřich sám, budoucnost neřešil. Ve chvíli, kdy začal žít se svou nynější manželkou, začala se plánovat společná budoucnost. To vše vykrystalizovalo v moment hledání zaměstnání: „Já už jsem měl takovou osobní krizi ohledně toho studia, že jsem byl fakt hodně ztracenej. Bylo mi to protivný. Tak jsem začal hledat práci.“. Práci našel a bylo jeho plánem skombinovat práci na plný úvazek spolu s DSP. Už v tento moment věděl, že zaměstnání pro něj bude důležitější: „Myslím, že tak po dvou měsících mi bylo jasný, i když jsem si to ještě nepřiznával, že doktorský studium skončím.“.

Bedřichovo školitelka měla velké tendence ho přemlouvat. Hovořili spolu o přerušení studia. V zaměstnání to však bylo velice intenzivní, a tak se rozhodl, že celou tuto etapu života ukončí. Svou roli zde sehrála i jeho současná manželka a rodiče, kteří

se ho snažili přemluvit k dokončení. Sám pocítoval, že je nechce zklamat. Vnitřně si pak ale ujasnil, že je nejdůležitější, aby byl šťastný: „*Že jsem to doktorský studium měl ukončit dřív. Toho lituju víc, než že jsem ho ukončil vůbec.*“.

Ukončení vyprávění

„Z mého pohledu, jsem se vždycky cítil dobře v laboratoři a při měření a práci s hodně sofistikovanými přístrojema. A to je věc, která mě baví. Bavilo mě to i na té univerzitě. Samozřejmě mě ale nebavilo to papírování.“. V zaměstnání má možnost pracovat s ještě chytřejšími, složitějšími přístroji a administrativní zátěž je minimální.

Co se retrospektivních postřehů ze studia týče, upozorňuje na četnost změny tématu disertační práce na katedře, kde působil. Je toho názoru, že je třeba téma lépe rozmyslet již na samotném začátku, přičemž hlavní roli by zde měl hrát školitel studenta.

Dále pak negativně hodnotí absolutní volnost, která mu v práci na disertaci byla dána. Určitá část volnosti leží na studentovi. Bez pochyby s tím souvisí i zodpovědnost studenta za odvedenou práci. Je ale přesvědčen, že je potřeba dohledu a zpětné vazby ze strany školitele.

V poslední řadě si při přechodu do firemního prostředí uvědomil, jak byla pravidla (např. nároky na zaměstnance katedry, provozní pravidla apod.) na katedře volná. V soukromém sektoru zaměstnanci berou pravidla jako součást práce. Snaží se o co největší výkony a kariérní postup berou za jeden ze svých cílů. Toto je něco, co na univerzitní půdě neviděl.

12. 5. 5 Analýza příběhu - Cecílie

Abstrakt

Cecíliino studium bylo důsledkem přijetí úvazku na projektu v rámci katedry, kde působila. Bylo to tak v tomto prostředí zvykem. Přes schopnost zvládnout všechny povinnosti studia a přes skutečnost, že měla z velké části hotovou disertační práci, studium nedokončila. Na pozadí konce DSP se promítá vícero aspektů včetně ztráty smyslu a přínosu její práce pro reálný svět.

Tabulka 6 - přehledová tabulka Cecílie

Participant	Ročník ukončení	Rok ukončení	Mgr. na stejné instituci	Klasifikace oboru
Cecílie	6. ročník	2019	ano	Přírodní vědy

Směr příběhu

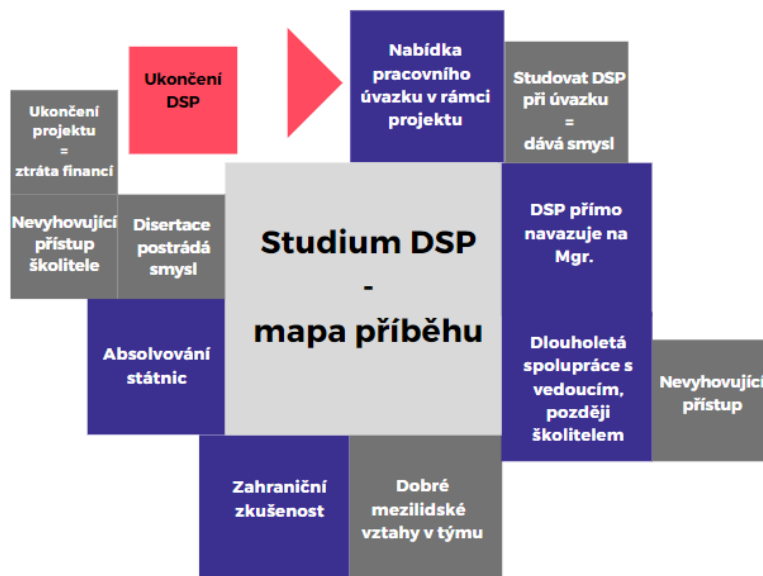
Po návratu ze zahraničního pobytu v posledním ročníku magisterského studia, byl Cecílii nabídnut úvazek v rámci projektu na stejné katedře, kdy studovala. Důvodem byla příbuznost tématu její diplomové práce s předmětem výzkumu v projektu a její nabyté zkušenosti s touto specifickou problematikou. Motivace jít na DSP popsala takto: „...bylo to v podstatě to, že když už tam stejně budu pracovat, tak jsem si k tomu vzala i ten doktorát. Což jako dělá naprostá většina lidí. Když už tam fyzicky jseš a něco plníš, tak se dá splnit i ten doktorát. Nebylo to tak, že jsem vždycky toužila po tom, zůstat na fakultě a dělat doktorát.“. Spolu se školitelem se domluvili, že toto propojení práce a studia dává smysl.

V tomto příběhu je hlavní postavou Cecílie a nasměrování jejích životních událostí včetně hledání smyslu a přínosu jejího vědeckého snažení. Poté to je její školitel. Svou roli zde sehrává i rodina, ale to jen částečně u konce příběhu.

Se školitelem se znali již řadu let. Byl jejím vedoucím u bakalářské a magisterské práce. Jak sama popisovala, čím déle ho znala a spolupracovala s ním, tím více na něm odhalovala věci, které jí nevyhovovali. Až během DSP po dlouhodobé spolupráci Cecílie odhalila, že její školitel nemá takové kvality, jaké si myslela a že si méně rozumí i po lidské stránce.

Jedna z věcí, které ji rozčilovala, byla neschopnost nastavení pravidelných schůzek či konzultací: „*Fungoval tak hrozně, jak to říct, prostě hrozně neuspořádaně a všechno doháněl, až když to hořelo. To mě štvalo. Já mám radši, když mám nějaké pevné body, který se chci držet. (...) On si toho nabral poměrně dost a pak nic nestíhal.*“. Svou nespokojenost s tímto systémem mu vyjádřila několikrát. Bohužel však nedošlo k žádné změně: „*On se pořád na něco vymlouval a neměl vůbec vůli s tím něco udělat. Ale to nevadilo jako jenom mně, ale to byla bolest celého našeho týmu. On byl schopen si s Tebou povykládat, ale devadesát procent času, co si s tebou vykládat, řešil úplné kraviny, ale ne to podstatné.*“. Když pak nastal moment, kdy bylo potřeba jednat o dalších krocích či dojít k rozhodnutí, neměl čas. Dlouhodobě byl tento přístup únavný. Cecílie zároveň poznamenala, že je toto pravděpodobně jedna z příčin,

proč ztratila o svůj výzkum zájem. Do kontrastu pokládá svou zkušenost se zahraničím a jejich schopnostech efektivní spolupráce díky pravidelným schůzkám.

Obrázek 5 - studium DSP, mapa příběhu Cecílie

Události v posloupnosti, hodnocení událostí

Přijímací zkoušky probíhali jako pohovor. Všichni zúčastnění se navzájem znali. „*Tak jsme si tak povykládali, že já tam chci a oni mě chtěou a bylo to (úsměv).*“. Na přijímací zkoušky šly osoby, které sami chtěli pokračovat a měli zpětnou vazbu, že si to tak přeje i vedení. Jako o sítu uchazečů v tomto ohledu Cecílie nehovoří. S tímto souvisí i to, že náhradní variantu pro případný neúspěch při přijímacích zkouškách si nepřipravila: „*U nás to prostě probíhalo, že ty lidi prostě vezmou. Protože to prostě bylo po vzájemné domluvě, že se mají zúčastnit toho pohovoru.*“.

Po finanční stránce byla Cecílie zajištěna obdobně, jak sama ohodnotila, jako její spolužáci, kteří nastoupili rovnou do zaměstnání. Částku poskládala z úvazku na projektu a stipendia. Samotné stipendium by jí nestačilo: „*Asi nejsem takový studijní typ, abych tam zůstala třeba jen za to stipendium. Jako to bych šla raději pracovat a měla bych víc peněz, že jo. (...) Prostě jsem tím neztratila žádný čas ani peníze.*“.

Předměty a jejich plnění nebylo náročnou disciplínou oproti předchozímu studiu. Spokojenost s obsahem předmětů byla částečná. Některé byly zajímavé a doplňovaly již získané vědomosti, některé naopak působily, že byly navrženy jen za

účelem získání kreditů. Rovněž Cecílie popisuje, že DSP už bylo hodně o samostudiu a dohledávání informací v zahraničních zdrojích. Což chápala jako dobrou přidanou hodnotu pro svůj obor.

Pedagogickou činnost participantka naplňovala dohledem a vedením studentů (při měření pro své kvalifikační práce) v laboratořích, kteří tam nesmí být sami. Mentorská činnost, kdy jim vysvětlovala vše potřebné a pomáhala s jejich projekty, ji bavila. Existovala i možnost učit předměty, o což byl relativně velký zájem. Tuto možnost nechávala jiným i z toho důvodu, že výuka byla placena zvlášť. Cecílie měla již příjem ze stipendia a úvazku na projektu.

Ve své publikační činnosti byla samoukem: „*Jako spoustu toho přečteš a vidíš, jak se to dělá jinde. Tak se pak snažíš to nějak napodobit, aby to bylo srozumitelné pro ty další čtenáře, no.*“. Při publikování jí byl nápomocen školitel ale i ostatní zkušenější kolegové z týmu pracující na stejném projektu. Zároveň je přesvědčena, že by bylo dobré studenty na publikační činnost připravit. Vysvětlit proces a fungování. Ušetřil by se tím mimo jiné i čas nezkušeného studenta DSP nad vypracováním článku.

Zahraněční pobyt využila, ale upozornila na propojení pobytu s nutností zajištění dostatku financí na takový výjezd. Cecílie tuto podmínku měla zajištěnou z projektu, pro který pracovala. Našla si pracoviště, které se věnovalo jejímu tématu, a naopak ona byla zase prospěšná druhé straně, aby to bylo výhodné pro obě strany.

Společně strávený čas v laboratořích bylo prostředím, kdy se potkávaly různé ročníky na jednom místě. Byl prostor se navzájem lépe poznat. Díky tomu přišla Cecílie do známého prostředí i po absolvování magisterského stupně, kdy se připojila k týmu, který patřil k projektu. Kolektiv hodnotila jako dobrý. Mnohokrát spolu trávili i svůj volný čas (divadlo, restaurace, oslavy narozenin). Při těchto příležitostech byl prostor pro řešení a sdílení svých pocitů ohledně studia: „*My jsme se poměrně hodně bavili. Co nás štve a co je naopak dobrý. (...) Většinou se ty lidi nejvíc potkají v tom, když na něco nadávají (úsměv). (...) Jako pokud to bylo něco, co se změnit dá, tak se vyvinula nějaká snaha.*“.

V rámci širšího pracovního kolektivu na akademické půdě, doktoranda označila jako levnou pracovní sílu z logiky věci, kdy je v pomyslném kariérním žebříčku v tomto prostředí na nejnižším stupni. Nesetkala se však s tím, že by někdo jejich pozice zneužíval pro nesmyslné úkoly. Nejvýše se jednalo o úkoly, které ti výše postavení dělat nechtěli. Doktorandi se porad katedry neúčastnili. Informace platné pro celou katedru se k nim dostávaly přes školitele.

Inbreeding shledala jako specifikum vysoké školy, které je pravděpodobně zapříčiněné samotnou legislativou. Katedry potřebují garanty a profesory. Naopak oni potření zase katedru. Z toho, co zaregistrovala na fakultě, chování starších akademiků mělo vliv na mladší: „*Třeba ty starší sabotovali práci těch mladších. Asi aby se jako nevzdělávali víc a víc a nestávali se z nich docenti, a tak tím nikoho nevyšťípali.*“.

Vyvrcholení příběhu

Po absolvování státnic měla ještě motivaci studium dokončit. Šlo o dopsání a obhájení disertační práce. V momentě, kdy začala dávat dohromady veškerý materiál, došlo ke změně pohledu na smysl její práce: „*...čím dál víc jsem si začala říkat, že mě jako hrozně vadí. Že si jako na ty doktory přírodních věd a tak...(přemýšlí). Podle mě by to mělo znamenat to, že člověk něco trošku přinesl a že to má nějaký smysl. A mě to smysl přestalo dávat. (...)* A říkala jsem si, *na co si tady hraju. Co já jim jako potom u té obhajoby budu vykládat.*“.

K tomu se ještě přidalo nepochopení ze strany školitele, kterému dle Cecílie chyběla sebereflexe, že výsledky výzkumu nejsou až tak dobré. I přes to, že s ním sdílela svoje pochyby, narážela na jiný přístup: „*Jenže on prostě funguje tak, že dokud mu to vychází a tímhle stylem ty prachy získává. No, tak o tom je ta akademická půda a kariéra, no. Akorát ve mně sílil pocit, že po akademické kariéře netoužím a chci jít někam do práce, kde je něco prospěšného.*“.

Tohle byl pravděpodobně ten zlomový moment pro participantku. kdy jí bylo až trapno při představě, že by výsledky své disertace měla prezentovat před komisí. To vše doplnil fakt, že projekt po pěti letech skončil a s tím i finance: „*No a už jsem měla ty pocity, že chci do práce. Vydělávat normální peníze a být někde, kde to má smysl a význam. Nebo že má člověk z té práce dobrý pocit.*“.

Studium se rozhodla přerušit, nikoliv ukončit: „*V tu chvíli nastoupilo celé moje okolí. Manžel, rodiče a všichni mi tvrdili, jaká je to hrozná škoda, když jsem tomu věnovala tolik roků. (...)* Tak jsem si nechala ty zadní vrátka v tom, že jsem jen přerušila. Myslím ale, že já sama jsem už tehdy věděla, že se k tomu nevrátím, a jenom jsem ten problém posunula, no.“.

Krátce po přerušení se vdala a našla si práci. Zhruba po roce a půl se jí narodil syn. Po necelých dvou letech od přerušení studium ukončila zcela. Nebyl důvod ukrajovat synovi čas kvůli práci, které nevěří. Navíc, když to bylo nejvíce možné (byla svobodná a bezdětná) studium stejně nedokončila.

Ukončení vyprávění

Smysl DSP Cecílie shledává v pokroku, který by člověk měl do vědy díky svému výzkumu přinést. Nesplnění tohoto těžkého úkolu se pak, dle jejího názoru, odráží v úspěšnosti dokončení DSP. Zároveň poukázala na marnost toho, že se utrácí velké množství peněz z evropských projektů za výzkum, jehož výsledky se nikdy neuvedou do praxe kvůli finanční náročnosti a nemožnosti aplikace do velkých firem.

12. 5. 6 Analýza příběhu - Cyril

Abstrakt

Cyryl ke studiu DSP vedl zájem o oblast vývoje v rámci svého technicky zaměřeného oboru než touha dělat vědu. Prostředí, do kterého nastoupil mu tuto možnost dávalo. Přes povinnosti spojené se studiem se dostal až do bodu, kdy sedět na dvou židlích v podobě čím dál většího odklonu od podstaty studia nebylo slučitelné s dokončením DSP.

Tabulka 7 - přehledová tabulka Cyril

Participant	Ročník ukončení	Rok ukončení	Mgr. na stejné instituci	Klasifikace oboru
Cyryl	5. ročník	2017	ano	Technika, výroba

Směr příběhu

DSP navazoval přímo na dokončení magisterského stupně. Stipendium poskytované vysokou školou doplňoval úvazkem ve výzkumné skupině, kde pracoval a věnoval se vývoji, který ho zajímal především. Postavami tohoto příběhu je hlavně samotný participant, ale vystupuje zde i pozice školitele. Kvůli formálním náležitostem, byl oficiálně veden jako student DSP na jedné katedře s místním školitelem, reálně však fungoval na katedře druhé ve výzkumné skupině. Osobnější vztah existoval v rámci výzkumné skupiny, jejíž vedoucí byl zároveň i neoficiálně jeho školitelem.

Obrázek 6 - studium DSP, mapa příběhu Cyril

Události v posloupnosti, hodnocení událostí

Přijímací zkoušky pocíťoval jako formalitu, kterou bylo nutné splnit, ale rozhodně nepůsobila jako síť uchazečů. S tímto tématem dává do souvislosti rovněž projekt své disertace. Bohužel až ve třetím ročníku zjistil, že téma bylo špatně definované a je v podstatě neobhajitelné. Kládl si otázku, jak je možné, že se toto nevědělo na samém začátku a je přesvědčen, že školitelé by tento problém měli identifikovat již na začátku. Tento problém musel vyřešit změnou tématu disertační práce.

Cyriľovo stipendium činilo 6 000 Kč. Tuto částku doplňoval úvazkem na projektech v rámci výzkumné skupiny, kde působil.

Jak bylo zmíněno výše, jeho studium bylo ve znamení sezení na dvou židlích. Jedna pomyslná židle představovala jeho opravdový zájem, což byla práce ve výzkumné skupině. Druhá pak byla v povinnostech souvisejících se studiem. Jak studium sám Cyril označil, jednalo se o ušlechtilou prokrastinaci. Věnoval se spíše vývoji než vědě.

Jako časově náročná se jevila pedagogická činnost, která byla nastavena v podobě odučení 8 hodin daného předmětu a s tím spojenou přípravu. Žádná metodologická průprava k tomuto úkolu nebyla poskytnuta. Jednalo se pouze o organizační setkání, kde se nastavil rozvrh a osoby odpovědní za jednotlivé předměty. Z vlastní iniciativy si zapsal nepovinný kurz, aby se v tomto ohledu zlepšil.

Co se těchto povinností týče, publikační činnost zvládl. Žádné kurzy k tomu vedené neprobíhali. Jednoduše se zeptal zkušenějších kolegů, jakým způsobem postupovat a doplňoval to vlastní četbou.

Zahraniční pobyt sám neabsolvoval, což komentoval s projevenou lítostí. Všeobecně vzato, měsíční pobyty mezi ostatními studenty nebyly výjimkou. Jako zářný příklad uvedl kolegu, který odjel na tři roky do Německa, kde se věnoval čistě vědecké činnosti (žádnému učení studentů), vrátil se a jako jeden z mála DSP dodělal.

Ve výzkumné skupině, kde pracoval, panovaly dobré a přátelské vztahy. Spolu s kolegy trávil čas i mimo zaměstnání a katedru, kde probírali různé vize ve výzkumu, které ho bavily. Těmto vizím pak dávali specifické rysy při práci na výzkumu. V souvislosti se vztahy na pracovišti, si postupem času všiml jisté nevraživosti mezi jednotlivými skupinami. Tu však pocíťoval ve vztahu mezi vedoucími, která se pak přenášela na zbytek týmu. Docela odlišné prostředí potkal na druhé katedře, kdy byl oficiálně veden jako doktorand. Jako student DSP se účastnili i několika porad katedry. Přístup, se kterým se potkal, popisuje jako autokratický. Při jedné z těchto porad se projednávala i cena výuky u jednotlivých akademických pozic. Doktorandi zde byli odprezentováni v hodnotě nula korun. Odtud si pak participant odnesl dojem levné pracovní síly.

Pojem *inbreeding* byl Cyrilovi známý. Jak popisuje zkušenosti z katedry, kde působil: „*Většina postdoců byla odkojena pracovištěm, kde jsme pracovali. Snad s jedinou výjimkou. Jinak na fakultě, ústavu to bylo běžné. Samozřejmě se to dominantně týkalo seniornější zaměstnanců.*“. Naopak běžnou praxí bylo vycestování do zahraničí na různě dlouhou dobu (tři měsíce, semestr, rok). Takže prostor pro výměnu myšlenek a přístupů s jiným okolím byl. Má však pocit, že se nejednalo o hlubokou spolupráci.

Vyvrcholení příběhu

Rozhodnutí ukončit DSP jde ruku v ruce s počátečním zájmem o vývojovou stránku oboru než o tu vědeckou. V souvislosti s ukončením pak vyvstává důležitý moment, kdy na začátku třetího ročníku DSP spolu s dalšími kolegy založili firmu za účelem komercializace výsledků v laboratoři. Rozvoj firmy ho naplňoval a věnoval jí svůj čas, a tak na vědu a povinnosti se studiem nezbýval čas a chuť. Dva roky od založení firmy se snažil studium zdárně dokončit. To se však nepodařilo: „*Rozhodnutí*

o ukončení bylo hlavně o tom, že jsem viděl, že to flákám. Asi by to šlo nějak dodělat, ale nestálo to za to.“.

Ukončení vyprávění

Po odchodu z DSP Cyril ještě více jak jeden rok pracoval v založené firmě. Poté odešel do jiné firmy, která se věnuje vývoji mikroskopů. Firma založená při studiu DSP pokračuje dále. Oborově jsou si tyto dvě firmy příbuzné.

12. 5. 7 Analýza příběhu - Daniela

Abstrakt

Danielin příběh začíná cílem učit na VŠ v kombinaci s obavami z problematického hledání práce po absolvování magisterského studia. Zlomovým okamžikem pro ni bylo setkání se zahraničními doktorandy, jejich zapálením a touhou objevovat nové věci. Byl to začátek konce jejího studia DSP.

Tabulka 7 - přehledová tabulka Daniela

Participant	Ročník ukončení	Rok ukončení	Mgr. na stejné instituci	Klasifikace oboru
Daniela	5. ročník	2021	ano	Zdravotní a sociální péče

Směr příběhu

Studium DSP navazovalo na studium magisterské. Jak Daniela popisuje, nebyla motivovaná tím, získat titul: *„Popravdě, chtěla jsem zůstat ve (jméno města). Nechtěla jsem se vracet tam, z kama pocházím. Měla jsem strach, jakožto čerstvý absolvent, že si nenajdu práci. (...) Líbilo se mi na té naší fakultě a chtěla jsem tam zůstat dál.“.* Do budoucna chtěla učit na VŠ: *„Říkala jsem si, že nejsnadnější cesta, jak učit na výšce, je právě Ph.D.“.*

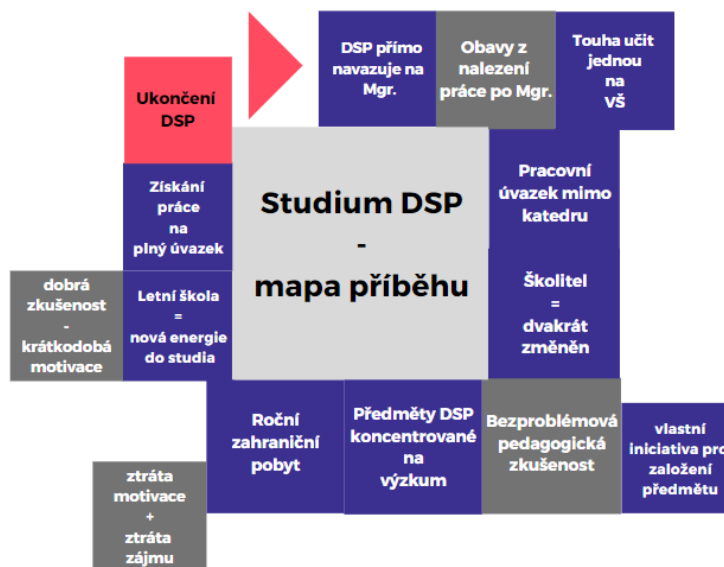
Již v době začátku studia na DSP měla Daniela práci v podobě doučování menších dětí, které ji bavilo. Na podzim toho roku pak dostala práci na poloviční úvazek na střední škole, který přijala pouze za podmínky, že tato práce bude kombinovatelná s jejím rozvrhem na VŠ. Tato podmínka byla splněna.

Hlavní postavou je zde Daniela, její školitel, konzultantka a rovněž pak blíže neidentifikovaná skupina zahraničních doktorandů, kteří měli na Danielu vliv

v podobě zjištění, jak asi správné zapálení doktorandů pro vědu má dle jejího mínění vypadat. K tomu se však dostanu v pozdější fázi tohoto příběhu.

Školitelku měla Daniela předem vybranou. Byla spojena s projektem, do kterého se participantka v rámci své dizertace měla zapojit. Na poslední chvíli však došlo ke změně z důvodu zdravotních problémů školitelky. Těsně před odevzdáním přihlášky tak sháněla jiného školitele, kterého našla. Stal se jím vedoucí katedry, který však s projektem neměl nic společného: „*On byl takový můj papírový školitel a pak jsem měla dva konzultanty, kteří mně pomáhali, protože se podíleli na tom projektu.*“. Se školitelem řešila spíše administrativní záležitosti a nastavení individuálního studijního plánu, který obecně definoval splnění povinností v rámci DSP bez fixních termínů. Naopak disertaci vyřizovala s konzultantkou. Během studia došlo ještě k jedné změně týkající se těchto osob. Vlivem změny nastavení počtu doktorandů na jednoho školitele Danielu její školitel předal zmíněné konzultantce, která se poté stala její školitelkou.

Se školitelkou ji pojil vřelý vztah: „*Jakože nikdy jsem jí to neřekla, ale v duchu jsem jí nazývala svojí druhou maminkou. (...) Jako v průběhu studia jsme si potykaly a jako byla tam vždycky, když jsem potřebovala.*“. Spolupráce a komunikace probíhala pravidelně a Daniela cítila z její strany zájem. Na druhou stranu na ni netlačila při zadání termínů a vždy uzpůsobovaly harmonogram aktuální situaci s ohledem na Danielinu práci: „*...byli vsřícní, když jsme někde pracovali. (...) Byla tam nějaká vzájemná důvěra, že víme, co děláme a v případě potřeby si to nějak vyříkáme.*“.

Obrázek 7 - studium DSP, mapa příběhu Daniela

Události v posloupnosti, hodnocení událostí

Přijímací zkoušky se skládaly z několika částí. Její disertační práce byla úzce propojena s běžícím projektem na katedře, což jí přispělo k úspěšnosti při vstupním pohovoru: „*To hrálo taky svojí roli, že ten projekt už probíhá a fakultu už to nebude stát další peníze. Takže jsem měla větší šance se tam dostat.*“. Pověst předcházející přijímací zkoušky byla spojená s obtížností. Daniela se informovala u jiných studentů DSP, kteří jí v tomto utvrdili. Sama se však nebála: „*Ono se nás tam vlastně hlásilo třináct a oni brali dvanáct. Jsem tak nějak věděla, že ty šance mám docela velké.*“.

Finanční stránku řešila spojením stipendia (tehdy 7000 Kč) s úvazkem, který jí doplňoval rozpočet. Jak bylo naznačeno výše, během prvního semestru DSP získala práci na poloviční úvazek na střední škole. Práci se studiem se podařilo skombinovat i díky tomu, že dny výuky na DSP se nekryly s prací. Mohla tak bez větších problémů zvládat obojí.

Předměty se skládaly ze základních povinných a nepovinných kurzů. Některé z nich byly podobné předmětům na bakalářském a magisterském stupni zasazené do jiného kontextu v rámci DSP. Všechny předměty byly zaměřené na výzkum, což Danielu vůbec nebavilo: „*Mám pocit, že jsme se tam nikdy nic nedozvěděli, protože se v každém předmětu řešilo to stejné. Výzkum dokola. Kromě angličtiny, mě to až tak moc nebavilo. Už tam nešlo o prohloubení znalostí, ale spíš o, dejme tomu, různé úhly toho, jak to zkoumat.*“.

Pedagogická činnost byla spojena s výukou minimálně čtyř semestrů. Daniela měla na starosti praktické semináře s počtem maximálně 24 studentů. Tato povinnost ji problém nečinila. Sama měla dobrou průpravu již na střední škole a během VŠ si zapsala kurz komunikačního tréninku. Navíc, sama již tehdy učila, a tak nervozitu či obavy nepociťovala. Všeobecně vzato katedra nenabízela metodologickou či jinou podporu k výuce pro doktorandy. Díky tomu, jak sama Daniela viděla, že někteří studenti mají problém s vyjadřováním, spolu se svou kolegyní na DSP se snažily založit předmět, který by se řečnickým a učitelským dovednostem věnoval. Žádosti nebylo vyhověno z důvodů důležitějších záležitostí, které katedra musela upřednostnit i z finančních důvodů.

Publikační činnost byla tvořena povinností sepsání tří článků: *„Já osobně, jako úplně sama jsem nic nepublikovala, protože to bylo něco, co jsem na tom doktorském nesnášela. Mě hrozně nebaví psát ty věci, protože v tom nevidím smysl. Jako jediné, co jsem v tom viděla za smysl, že si odškrtnu políčko.“*. Publikacím se tedy vyhýbala, jak to šlo.

Zahraniční pobyt měl pro Danii větší rozměr, než patrně na začátku myslela. Cestu do zahraničí měli studenti na této katedře nastavenou jako povinnou v délce alespoň jednoho měsíce. Po zvážení možností, konzultaci v práci a na katedře se rozhodla vyjet na jeden rok, přičemž v práci dala výpověď. Kvůli nemožnosti vypůjčení techniky z domovské katedry, odjela na Erasmus pokračit v teoretické práci. Díky administrativní chybě po příjezdu zjistila, že nebyla zapsána jako doktorand, ale jako bakalář. Musela si proto zapsat předměty, které ji zpětně v ČR nemohly být uznány, aby kreditově studium splnila. Díky tomu nezbylo tolik času na disertační práci. Co bylo v rámci jejího výjezdu podstatné, je setkání s ostatními doktorandy: *„Tak oni byli hrozně zapálení do té vědy, a já jsem se vedle nich cítila hrozně. Já jsem to tak vůbec nevnímala. Oni byli takoví ti zapálení vědci, kteří chtěli něco zkoumat a já jsem v tom Řecku zjistila, že mě vlastně vůbec nezajímá. Takže tam se to asi zlomilo s tím, že jsem už v tom Řecku cítila, že to Ph.D. pak ukončím. To byl asi ten nejzásadnější vliv toho pobytu.“*

Prostředí katedry, kde Daniela působila, bylo na fakultě známé jako pohodové, nápomocné, bez rivalry: *„...cítili jsme se být součástí toho dění kolem a toho kolektivu.“*. Některé své spolužáky znala z předchozího studia. S ostatními se seznámila i díky své iniciativě v podobě založení facebookové skupiny, aby byli všichni navzájem v kontaktu. Virtuální potkávání pak přerostla v setkávání osobní při

různých příležitostech. Porad katedry se Daniela příliš neúčastnila, protože to nebylo povinné. Svůj zájem směřovala na výzkum v rámci projektu. Informace byly distribuovány přes vedoucího katedry, a tak nedocházelo k nedorozuměním.

Inbreeding Daniela dávala do kontextu požadavků na akademické pracovníky. Konkrétně pak zmiňovala výzkum, publikace a působení na externím pracovišti. Mobilita byla brána jako nutnost při studiu i při práci u zaměstnanců katedry. Nebyly výjimkou návštěvy zahraničních studentů u nich na katedře.

Vyvrcholení příběhu

Výše již byl popsán první zlomový moment, kdy si Daniela uvědomila, že DSP pravděpodobně nedokončí. Po návratu z Erasmu se přihlásila na letní školu pro doktorandy: „*Já jsem si řekla, že to bude ještě poslední možnost, buď mě to zachrání nebo mě to úplně zničí.*“. Jak sama pak ohodnotila, pozitivní zkušenost z letní školy se stala hnacím motorem pro motivaci do dalšího semestru. Podstatným momentem, který nastal ještě před pozitivní zkušeností s letní školou, bylo nalezení zaměstnání na plný úvazek záhy po návratu z Řecka. Následovalo nezvratné zjištění: „*...tak jsem zjistila, že je to hrozně náročné. Šlo to dost blbě stíhat a pak už jsem věděla, že to budu ukončovat. No a pak přišla korona a šlo všechno do kytek. (...) Tam se to zlomilo úplně, když přišla korona.*“. V tomto momentu už zároveň měla jasno, že ji baví práce s dětmi a opustila sen učení na VŠ: „*Měla jsem to v hlavě nastavené tak, že pokud to nebudu dohromady zvládat, že to studium ukončím no matter what. Už jsem to prostě moc neřešila.*“. Myšlenky na ukončení studia sdílela i se svou školitelkou. Spolu se domluvily, že Daniela dokončí výuku na katedře, jak bylo naplánované. Školitelka její rozhodnutí akceptovala: „*Trošku jsem se bála, když jsem jí to říkala, ale moc mile mě překvapila, že řekla, že je to můj život a nikdo jiný o tom rozhodovat nemůže, takže to prostě chápe a nic mi nevyčítala.*“.

Ukončení vyprávění

Daniela na konci svého vyprávění hovořila o totální ztrátě motivace. Impuls získaný na letní škole byl krátkodobý a po nějakém čase pominul. Pak už věděla, že ho znovu nenalezne.

12. 6 Diskuze a shrnutí

V této části mé práce shrnu výstupy z rozhovorů detailněji rozebraných v předchozí analýze. Postupuji dle tematických okruhů, které byly i kostrou jednotlivých příběhů. U některých tematických okruhů jsou specifikována doporučení, v nichž spatřuji možná vodítka ke změně v nastavení DSP.

Motivace

Motivace ke studiu DSP byla u participantů rozdílná. Jednalo se jak o nadšení ze studia a zájem o obor, nabídnutý pracovní úvazek na katedře, příbuznost výzkumu v diplomové práci participanta s projektem na katedře, nejasná budoucnost po dokončení magisterského stupně nebo přání setrvat na oblíbené katedře a oblíbeném městě. Důvody, které vedly participanty ke studiu DSP, jsou rozpětím pestré. Šetření Doktorand 2014, jehož výsledky jsou součástí teoretické části, propojuje motivaci ke studiu DSP s akademickou kariérou, zvýšením kvalifikace či osobním rozvojem studenta. Všechny své participanty bych do těchto důvodů dokázala zařadit. Výjimkou je příběh Bedřicha, který si DSP vybral z důvodu nejasné budoucnosti po absolvování magisterského stupně, a vyprávění Cecílie, v jejímž případě studium DSP vyplynulo z přijetí pracovního úvazku na projektu. Podmínkou pracovního úvazku studium DSP nebylo, ale se svým školitelem se shodli, že to dává smysl.

Důležité je zde zdůraznit, že až na Adama, který studium úspěšně dokončil a DSP pro něj byl jasný mezník k dalšímu působení v akademickém prostředí, nikoho z participantů explicitně nemotivovalo studium DSP jako vstup do výzkumného a vědeckého prostředí, jemuž se v budoucnu chtějí věnovat. Impulz ke studiu byl u většiny ovlivněn působením okolních faktorů vyplývajících z aktuální životní situace participanta či jeho známosti s pracovištěm.

Právě známost mezi zaměstnanci pracovišť a studenty DSP doplňuje mezinárodní audit výzkumu, vývoje a inovací v ČR, který popisuje charakteristiku specifickou pro české prostředí. Jedná se o zvyk nabírání vlastních absolventů magisterských oborů do DSP. Důvodem je vlastní přehled školitelů o absolvovaných předmětech a s tím související schopnosti studenta, které nabyli a jsou potřebné pro další studium DSP. Na druhou stranu respondenti tohoto auditu přiznávají, že na fakultách chybí doktorandi z jiných externích univerzit, kteří by přinesli jiné čerstvé myšlenky (Leisyte, Benneworth, File, Kottmann & de Weert, 2011, s. 72). Tento

přístup náboru z vlastních řad lze spatřit například v příběhu Beáty, kdy ji napřímo kontaktovala konzultantka fakulty, kde Beáta studovala, i několik měsíců po skončení magisterského studia.

Návaznost DSP na magisterský stupeň

Až na případ Beáty, všichni participantů navazovali DSP na magisterský stupeň. Tento fakt nijakým způsobem nikdo nekomentoval ani nedával do souvislosti s problematikou odchodu ze studia. Svým způsobem jsem si od této otázky slibovala zpětnou reflexi participanta na možné unáhlené rozhodnutí do DSP jít ihned po ukončení magisterského studia a na později chybějící pracovní zkušenosti. To se však nestalo. Možnou příčinu spatřuji v tom, že většina participantů (až na Bedřicha) od začátku DSP, nebo ještě před jeho zahájením, měla kromě studia i vedlejší zaměstnání či menší úvazek.

Zaměstnání při studiu, finance

Zaměstnání při studiu bylo společným bodem pro všechny participanty. Rozdílem bylo, zda to byla práce na katedře nebo mimo univerzitní prostředí, nárazová práce či pravidelný částečný či plný pracovní úvazek. Ať už byly podmínky jakékoliv, zaměstnání doplňovalo příjem ze stipendia a bylo tak důležitým elementem pro dorovnání rozpočtu participanta. Zaměstnání rovněž hrálo roli v čase stráveném na katedře, při činnostech spojených se studiem a celkově při sladění s harmonogramem DSP. Příběh Daniely a Anny zároveň ukazuje, že plný úvazek v práci mimo univerzitu a studium DSP není dlouhodobě zvladatelné obzvláště z časových důvodů a rovněž z psychického a fyzického náporu na člověka. Naopak pracovní úvazek přímo na katedře přináší výhodu v lepším poznání prostředí, integrace do kolektivu ostatních pracovníků, rovněž menší logistické zádrhly a časovou úsporu. Plný úvazek v rámci projektu přímo na katedře, kde student DSP studuje, dělá výzkum a pracuje na stejném místě je velkým pozitivem, avšak nikoliv samozřejmostí. Takovým příkladem byl příběh Cecilie. Ukazuje, že v případě projektového financování student DSP může za určitých podmínek dosáhnout srovnatelného platu jako jiní absolventi na trhu práce. Když k tomu přičtu další okolnosti jako shodné pracoviště pro výzkum a studium, pracovní poměr delšího trvání s konstantním příjmem, je případ Cecilie z tohoto hlediska nejideálnější. K financím se ještě budu věnovat níže v závěrečné části shrnutí a diskuze.

Disertační práce, vztah mezi doktorandem a školitelem

Téma disertační práce jde ruku v ruce se vztahem doktoranda a školitele. Postava školitele představuje důležitou osobu ještě před začátkem studia, a to při správném a dostatečném definování tématu disertační práce. Ať už se jednalo o výzkum jako součást jiného projektu nebo výzkum zcela samostatný, budoucí student DSP nedokáže zcela ideálně sám posoudit, zda je téma dostatečně nosné, zdrojově podpořené, aplikovatelné do výzkumu a později obhajitelné. Z těchto důvodů je třeba brát na zvolení tématu zřetel a studenti spoléhají na zkušenosti a rady od svých budoucích školitelů. V některých případech může nastat situace, kdy je během studia potřeba změnit téma a zaměření výzkumu (výzkum se odklonil jiným směrem, vzorek participantů nebyl dostačující, problémy s měřicí technikou a její dostupností apod.). Administrativní postup se liší katedra od katedry. Podstatnější dopadem je ztráta vynaloženého času a možná ztráta motivace studenta.

V rámci studia pak hraje roli (ne)nastavení pravidel spolupráce související s postupným pokrokem ve výzkumu a studiu. Roli zde hraje několik faktorů. Volnost, samostudium a celková organizace plnění povinností, která je studentům DSP dána, mají vliv na pokrok v jejich bádání a absolvování povinností spjatých se studiem. Z příběhů vyplývá, že je zde poměrně velký rozdíl v organizaci studia a dohledu na samotného studenta na magisterském stupni a poté na doktorském. Zodpovědnost, která je s volností a svobodou spojená, leží na studentovi. Je to však něco, co si pravděpodobně neuvědomuje každý student DSP před vstupem do tohoto prostředí. Nepozornost, nedostatečná komunikace mezi školitelem a doktorandem, neinformovanost tak přispívají k neefektivnímu využití času, který je doktorandům dán.

Iniciativa a hlavní impulzy k pokroku na svém výzkumu a dalších studijních náležitostech leží na studentovi. Svůj podstatný podíl má však i školitel sám, případně vedení katedry v nastavení pravidel vedení doktorandů. Rozkol nastává právě zde, kdy studenti očekávají vedení od svých školitelů. Školitelé, což mohou pouze odhadovat, protože jejich výpovědi k dispozici nemám, naopak očekávají samostudium a iniciativu od doktorandů. Jsem přesvědčena, že v této organizačně komunikační části vzniká propast v dalším pokroku. Na věci bohužel nepřidává, že si sami studenti mnohdy neuvědomují, že je třeba si se svým školitelem nastavit jasný harmonogram a dodržovat ho. Absentuje také možnost pravidelných konzultací a schůzek, kde by bylo

možné probrat vše potřebné. Jakmile chybí tato část, chybí tak pomyslný bič nad doktorandem, který studenta nutí postupovat dále. Nejde však jen o hnací sílu, ale i kontrolu a nutnou zpětnou vazbu, která je podstatná pro další rozvoj studenta. Navzdory v dřívějších kapitolách zmíněných výsledcích ze šetření Doktorand 2014, kdy respondenti tohoto výzkumu odpověděli kladně ve vztahu k možnosti zpětné vazby, v případě mých participantů nepocit'uji jasný soulad.

Objevila se, v případě Anny, rovněž bariéra v podobě představy nabourávání nabitého programu vlastního školitele, který jí bránil v důslednějším trvání na pravidelných setkáních. Zároveň Adamův příběh je důkazem, že odsouhlasený harmonogram práce, spolu s pravidelnými konzultacemi jsou jedním z důležitých aspektů k dosažení úspěchu ve studiu.

Z výše zmíněného pro mě vyplývá doporučení bližšího seznámení studentů DSP s praktickou organizační náplní studia, která není součástí žádného sylabu předmětu. Takové seznámení by reálně popsalo nutnost aktivity studenta obzvláště z pohledu harmonogramu práce a konzultací, včetně důrazu na samostudium. Na zvážení je, zda upozornění na nutné samostudium, iniciativu a jistou míru průbojnosti, není třeba jasně definovat a u uchazečů o DSP vyhledávat ještě před započatím studia, například v podobě akcí podobným dnům otevřených dveří. Při pohledu na problematiku spolupráci mezi doktorandem a školitelem je na zvážení ukotvení základních bodů spolupráce mezi nimi např. ve směrnici, metodickém listu nebo opatření daného pracoviště. V tomto dokumentu by byly jasně definované základní požadavky (např. harmonogram práce, minimální počet setkání, dílčí výstupy, zpětná vazba vůči studentovi a školiteli) na obě strany a zároveň byly závazné pro celou katedru.

V teoretické části se krátce zastavuji i u faktoru maximálního počtu doktorandů vedených jedním školitelem. I když z příběhů explicitně nevyvstává nutná regulace tohoto počtu, je to dle mého mínění jeden z faktorů, který nelze opomenout a v případě nutnosti změn evaluovat. Rovněž z příběhů lze vyzorovat, že existuje rozdílnost v nastavení zodpovědnosti za vedení doktoranda. V příbězích je zastoupen jak model s jedním školitelem, tak i model, kdy s doktorandem spolupracuje další konzultant či konzultanti (příběh Beáty a Daniely). Mezinárodní audit v části k lidským zdrojům poukazuje na zaběhlou praxi, kdy zodpovědnost za vedení doktoranda leží pouze na jednom školiteli. Otázkou, která je zde na místě, je, jakým způsobem zajistit kvalitu studia při tomto nastavení a zda není nasnadě práci rozložit mezi vícero osob, např.

konzultanty (Leisyte, Benneworth, File, Kottmann & de Weert, 2011, s. 90). Je možné, že by se jistým způsobem uvolnila závislost studenta na komunikaci a spolupráci pouze s jednou osobou a mohlo by to vyřešit problémy s tím související. Obávám se však, že proti tomuto systému může stát nedostatečné personální obsazení jednotlivých pracovišť, které mohou bojovat se zajištěním i naprosté nezbytnosti, jakým je školitel sám.

Přijímací zkoušky

Přijímací zkoušky všeobecně představují kontrolní hranici mezi uchazeči a vyšším stupněm vzdělání. Z příběhů mých participantů však přijímací zkoušky zanechávají z mého pohledu příliš lehce průchodný dojem. Otázkou je, zda je to faktem vzájemné známosti komise s uchazečem nebo tlačícími čísly na počet přijatých studentů. Až na Danielu se všichni participanté vyjádřili, že přijímací zkoušky nechápali jako síto mezi přihlášenými. Všichni však formálně splnili potřebné předpoklady v podobě prezentace disertačního projektu a kontroly jejich znalostí.

V kontextu problematiky neúspěšnosti studentů DSP, která je kvantitativně daleko za hranicemi počtu mých participantů, zde shledávám podstatný bod k zamyšlení. Nabízí se doporučení k přestavbě systému přijímacích zkoušek, kde by své místo mělo, kromě důležitých faktorů jako je téma disertační práce, i ověření dalších studijních schopností a dovedností uchazečů o DSP. Inspiraci pro tuto změnu lze z mého pohledu hledat u pracovních pohovorů. Ať už mám na mysli testování skrze modelové situace, psychologické testy či na přípravu náročnější *assessment* centra. Tyto formy zkoušení pomáhají odhalit přesně tu stránku uchazeče, která se z papíru nevyčte.

V teoretické části jsem představila spolek ČAD. Ve svém vyjádření k problémům DSP, měli v bodě k financování doktorandů přesah k přijímacím zkouškám. V souvislosti se snížením počtu studentů a jistou mírou klientelismu v prostředí DSP, navrhuji posílání anonymních disertačních projektů v angličtině, které by byly posuzovány nezávislou komisí slouženou ze zahraničních odborníků v oboru. Tato varianta představuje další možnost, jak by přijímací zkoušky mohly hodnotit uchazeče na základě jeho schopností, píle a zájmu.

Nutno však podotknout, že ani propracovaný výběr mezi přihlášenými do DSP, nezmůže nic, pokud se nezmění přístup k přijímacím zkouškám v podobě naplnění kvót přijatých studentů bez ohledu na jejich kvality. Myslím, že vynaložené úsilí

studentů, konzultantů a školitelů, finance v podobě čerpání stipendií nelze brát na lehkou váhu.

Předměty

Povinné a povinně volitelné předměty DSP představují v kontextu příběhů participantů zajímavé zjištění. Působí nevyrovnaně, co se obsahu týče a není zřejmé, že přinášejí studentovi přidanou hodnotu v podobě znalostí a rozvoje v oboru. Příběh Anny je obzvláště pozoruhodný, co se náplně praxe v knihovně týče. Je to extrémní případ působící na posluchače tak, že není jasná představa o tom, jak doktorandy během studia zaměstnat. Naopak přínosem těchto předmětů je motivace doktoranda k samostudiu (například při nutnosti odevzdání rešerše pro specifický předmět) a poskytnutí nutných teoretických a metodologických znalostí. Je otázkou, zda se v reflexi participantů vůči předmětům neskrývá odmítnutí reality akademického bádání skrze nezáměr o metodologické předměty. Nic to však nemění na doporučení k revizi soustavy a obsahu předmětů pro DSP, které mají v některých případech tendence sklouzávat k opakovanému představování projektů disertačních prací či obecnosti předmětů bez konkrétního přínosu pro doktorandy.

Pedagogická činnost

Téměř všichni participanté se skrze výuku předmětů, vedení praktických cvičení či seminářů nebo oponentury bakalářských prací setkali s činnostmi vedenými jako pedagogické v konkrétním studiu. V některých případech se jednalo o časově náročnou činnost, která představovala velkou část aktivity doktoranda. Participanté se neselekali s organizovanou metodologickou a praktickou přípravou k pedagogické činnosti ze strany katedry či jako součást předmětů pro DSP. Velkou roli, jak se s tímto úkolem popasovat, hrála samotná osobnost a zkušenosti doktoranda. Ti, kteří měli již zkušenosti s přednášením při jiných příležitostech, měli jistou výhodu. Ostatní přistupovali k této roli dle svého nejlepšího uvážení. Příprava a samotná realizace tak pro některé participanty představovala výzvu a zodpovědnost za dobře odvedenou práci. V příběhu Daniely se odráží snaha o změnu a předmět k řečnickým a prezentačním dovednostem dostat do realizace. To se však nepodařilo.

Doporučení je zde nasnadě. Zařazení výuky a rozvoje pedagogických kompetencí jako součást DSP představuje řešení pro těžkosti, které tento úkol může studentům přinést. Inspirací může být vznik programů pro rozvoj pedagogických

kompetencí pro zkušené akademiky, ale i doktorandy, které existují na Karlově univerzitě (Centrum celoživotního vzdělávání), Masarykově univerzitě (Centrum rozvoje pedagogických kompetencí) či v plánech pro budoucí realizaci u dalších univerzit. Jsem přesvědčena, že když se spolupráce tohoto typu rozvine, přinese to ulehčení doktorandům při zvládnutí tohoto úkolu a zároveň je posune i v osobnostním rozvoji.

Publikační činnost

Publikační činnost je další z povinností, se kterou se během studia doktorand setká. Z mých participantů ji však neabsolvovali všichni, ať už z důvodu, že to nestihli před odchodem z DSP, nebo že upřednostňovali splnění jiných povinností před touto. Není totiž stanoveno, kdy ke splnění má dojít, ale aby k němu došlo. Ve většině případů byli participanté odkázáni na samostudium, doptávání u školitele a ostatních zkušenějších kolegů na katedře nebo hledali inspiraci u jiných autorů odborných článků. Adam jako jediný popisuje náročný požadavek tří článků během standardní doby studia (tři roky), který nutí doktoranda k publikování pouze dílčích výstupů výzkumu v méně prestižních časopisech. Jako důležitý mezník se vydání článku promítlo v příběhu Anny. Investovala do něj hodně svých sil, energie a času, kdy jí odměnou bylo samotné vydání článku, zpětná vazba a bližší propojení s komunitou, která se oboru věnuje taktéž.

I když participanté potvrzovali, že se mohli vždy na někoho obrátit s tímto úkolem, stále si myslím, že základní a praktické představení procesu práce na vydání odborného článku je časově a obsahově přínosnější.

Zahraníční pobyt

Absolvování zahraničního pobytu se týkalo menšiny zúčastněných participantů. Ti, kteří výjezd nevyužili, tak učinili z důvodu nemožnosti skombinovat zaměstnání na plný úvazek s delším pobytem mimo ČR. Druhý důvodem byl fakt, že povinnost zahraničního pobytu se pro doktorandy ustanovila až později, kdy již participant nebyl studentem. Svou roli dále hrály osobní vztahy participanta, téměř mizivá nabídka přátelených zahraničních pracovišť nebo čiré nevyužití této možnosti. Ti, kteří na zahraničním pobytu byli, měli zaměstnání přímo na katedře (Cecílie, Adam), a tak domluva delší absence byla snazší. Daniela v zahraniční pobyt

absolvovala také, při němž se rozhodla pro razantní krok podání výpovědi v zaměstnání a využití pobytu na celý rok.

Je zřejmé, že svou poměrně velkou roli zde hraje zaměstnání při studiu a fakt, zda je toto zaměstnání na katedře či nikoliv. Zrovna tak přístup katedry k zahraničním pobytům, který se časem musí vyvíjet a reagovat na nově nastavená pravidla. Dalším faktorem jsou finance, ať už pokrytí nákladů z různých grantů a projektů (případ Cecílie a Adama) či využití podpory mobility díky široce známým evropským programům (případ Daniely). Doktorand tak musí brát v potaz své časové a finanční možnosti a být v tomto směru aktivní.

Neformální vztahy

Toto široce pojmenované téma vnímám podle jednotlivých příběhů ve dvou rovinách. První se vztahuje na doktorandy a ostatní akademické pracovníky katedry v rámci chodu katedry. Doktorand je na nejnižší úrovni akademické hierarchie. Jak Cecílie ve svém příběhu dobře přirovnala, nový zaměstnanec v práci také nedostává lukrativní úkoly, nejdůležitější klienty či nejzajímavější projekty hned na začátku. Aniž by to bylo míněno nijak špatně, doktorand ve své výchozí pozici nemůže představovat plnohodnotnou součást pracovního kolektivu katedry, protože se vše potřebuje nejdříve naučit. Termín „levná pracovní síla“ tak nemusí v tomto případě nést tu nejhorší konotaci. Význam spíše vychází z pozice začátečníka, který se leckdy velice triviálními či méně chtěnými úkoly může propracovat výše. Zároveň nikdo z participantů nemluvil o zkušenosti zneužívání jejich pozice jako doktorandů k zbytečným úkolům.

Účast na poradách katedry se týkala pouze Beáty a Cyrila. Z příběhů však nevyplývalo, že by jejich přítomnost na poradách přinesla hlubší propojení s ostatními členy katedry. Jejich účast byla spíše pasivní.

Druhou rovinou je pak integrace doktorandů navzájem. Očekává se, že proběhne podobné přirozené navázání kontaktů jako v jakémkoliv jiném kolektivu při vstupu do nového prostředí. Obdobně to fungovalo i v tomto případě. Svou roli zde hrála i skutečnost, že se s mnohými kolegy DSP participanty již znali z předchozích ročníků studia. Vše v tomto ohledu bylo ponecháno volnému průběhu. I když si v některých případech (Anna, Daniela) participantky uvědomovaly nutnost organizace setkávání, každá se k tomu postavila jiným způsobem dle svých možností. Je každopádně zřejmé, že tato setkání, ať už organizovaná či přirozeně vystupující

z postupného seznamování, jsou důležitým prostorem pro sdílení mezi spolužáky a kolegy. Jak Anna dobře poznamenala, vzájemný poslech problémů, zádrhelů, řešení dává prostor pro pomoc a vzájemnou motivaci. Naopak na příkladu Beáty lze vidět, že spojení zaměstnání na plný úvazek a prezence na katedře snížená na naprosté minimum, měly vliv na její zapojení do kolektivu, které nemělo prostor a čas k získání pevnějších obrysů.

Inbreeding

Inbreeding byl pojem, který nebyl mezi participanty zcela známý. Proto bylo potřeba blíže problematiku přiblížit. Každý na ni reagoval trochu jiným způsobem. V teoretické části jsem představila hodnotící úhel, který na magisterské absolventy v DSP stejné instituce nahlíží již jako na samotný dopad *inbreedingu*. Všichni mí participanti jsou tak *inbreedingovanými* studenty DSP. O to hůře lze možná identifikovat jednotlivé faktory, které k tomuto trendu přispívají, pokud v nich člověk sám žije řadu let. Několik bodů však z jednotlivých příběhu vznést lze.

Svou roli hraje jednoznačně vedení a jeho přístup k mobilitě svých zaměstnanců, náboru nových zaměstnanců za zahraničí a podpoře vzájemné výměny lektorů. S tím souvisí finanční ohodnocení, které se pravděpodobně nemusí vždy vyrovnávat jiným zahraničním podmínkám a univerzitám. Co se generační obměny týče, několik participantů upozornilo na vzájemnou potřebu mezi garanty oborů, profesory, docenty na jedné straně a katedrou na straně druhé. Jedná se o nutné zajištění kapacity pro vedení doktorandů, zosobnění prestiže pracoviště či vhodné podmínky pro vlastní výzkum. Proto personální struktura katedry může působit neměnně. Výpomoc se vzájemně vyplácí. Zajímavým komentářem v souvislosti s generační obměnou v příběhu Anny bylo její upozornění na fakt, že při množství přijatých studentů DSP, je zřejmé, že všichni absolventi DSP uplatnění na katedře dostat nemohou.

Jak Tůma a Knecht (2019, s. 26), které jsem zmiňovala již v teoretické části, podotýkají, cesta vede skrze dílčí opatření, která umožní výměnu myšlenek, internacionalizaci studia a mobilitu. Danielin, Cecíliin, Bedřichův a Adamův příběh přinášejí úryvky v souvislosti s internacionalizací a mobilitou, které zároveň ukazují snahu o rozvoj právě v těchto dvou klíčových procesech.

Ukončení DSP

Každý příběh byl specifický a jedinečný pro danou část života participanta. Ve finálních důvodech ukončení DSP jsem neshledala žádný vzorec, který bych zde mohla prezentovat. Proto představuji přehledovou tabulku s jednotlivými důvody:

Tabulka 8 - přehled důvodů ukončení DSP

Jméno	Důvod
Anna	dlouhodobě náročné spojení práce na plný úvazek a prezenčního studia
Adam	z praktických důvodů (jeden DSP absolvován)
Beáta	získání viz, špatné vztahy na katedře, problémy ve výzkumu
Bedřich	osobní krize ohledně studia, finance
Cecílie	ztráta smyslu disertační práce
Cyril	ztráta zájmu a motivace pro dokončení
Daniela	ztráta motivace ke studiu, práce na plný úvazek

Jak je v tabulce vidět, jednotlivé důvody se u participantů liší. Pokud bych je měla uchopit jiným způsobem, spatřuji zde dvě roviny důvodů. Jedna rovina by se dala spojit s životními podmínkami participanta, kde shledávám především tyto vlivy:

- náročnost kombinace studentského a pracovního života
- nedostatek financí
- nabídka práce na plný úvazek
- změna budoucích plánů (život mimo ČR, odklon od studovaného oboru)

Druhá rovina ani tak nesouvisí s praktickou stránkou života, jako se ztrátou smyslu studia a získáním vyššího titulu. V této úrovni hrály roli tyto faktory:

- ztráta smyslu z přínosu vlastní vědecké práce
- recyklace vědeckých publikací
- reflexe reality, kdy titul Ph.D. není k zaměstnání participanta potřeba
- poznání, jakým způsobem fungují vědecká pracoviště a všeobecně výzkum v ČR (honba za získáváním grantů, velká administrativní zátěž, finance, rivalita apod.)

Jsem přesvědčena, že v tomto výzkumu nejde ani tak o to, hledat společný vzorec v konkrétním důvodu ukončení studia, jako se snažit pohlédnout na cestu, která k rozhodnutí participantů ukončit DSP vedla. Zde se rozprostírá několik oblastí, které v této analýze hrají roli. Myslím si, že s některými lze pracovat (finanční ohodnocení studentů, nastavení úvazků, kariérní růst, komunikace, administrativní zátěž), jiné jsou však mimo dosah nastavení DSP, mezi které lze jistě zařadit ztrátu smyslu studia. Z mého pohledu tedy faktory, se kterými lze pracovat převyšují. Spolu s podněty, které jsem navrhla výše v jednotlivých tematických částech, představují široké pole působnosti, které lze ovlivnit.

12. 6. 1 Úvaha nad hlavní změnou

Dlouhodobé a strategické záměry MŠMT reflektované v teoretické části, upozorňují na kvalitu a efektivitu DSP v souvislosti s počtem přijatých studentů, délkou studia a jejich úspěšností. Je zřejmé, že několik let vyvíjející stav není optimální.

Při pohledu na analýzu a tabulku s důvody ukončení DSP výše, je třeba hledat moment, který mohl v procesu něco změnit. Já ho spatřuji v přijímacích zkouškách a financích, což může zároveň reagovat na potřebu efektivity a kvality v záměrech MŠMT ve vztahu k DSP. Přijímací zkoušky by měly zpět získat pověst kontrolního subjektu, který v daný moment prověří uchazeče, jak nejlépe to jde (viz část týkající se přijímacích zkoušek).

Přijetí do DSP by v povědomí studentů i širší veřejnosti mělo nabýt na prestiži i z toho důvodu, že pozbyde pověsti pouhé formality.² Východisko vidím, obdobně jako Adam ve svém příběhu, v nabídce plného pracovního úvazku ke studiu DSP rovnou od prvního ročníku prezenčního studia. Závazek, který se studiem souvisí, bude nabízet opodstatněný plat rovnající se plnému úvazku, který by byl srovnatelný s jinými nástupními platovými podmínkami na trhu práce. Odpadne tak potřeba studentů hledat zaměstnání ke studiu jinde, nebude třeba dělat dvě věci najednou a maximální soustředění (včetně fyzické prezence) bude koncentrováno na hlavní náplň a tím je DSP. S navýšením finanční podpory doktorandů by souviselo snížení počtu přijímaných studentů. Což je cesta, která by z mého pohledu mohla vést k zvýšení

² Prestiž zde vnímám jako hodnotnost přisouzenou právě kolektivu studentů DSP, vyvolanou úctou hodnotících a podírající autoritu hodnocených (Sociologická encyklopedie, 2018)

kvality a efektivity DSP. Zároveň doktorand získá jistotu v podobě pracovní smlouvy a pravidelného měsíčního příjmu.

Proces přijetí do DSP by tak mohlo nabýt na důležitosti a reprezentovat symbol pro vstup do akademického světa, který není ničím, co se by se mělo brát na lehkou váhu.

Ráda bych zde prezentovala ještě dva externí pohledy na řešení financování DSP, které rovněž souvisí s politikou přijímání nových studentů. I když pro mě představují komplikovanou implementaci do praxe, poukazují na možnou budoucnost směřování DSP. Na rozdíl ode mě se jedná o osoby, která v akademickém prostředí působí dlouho. Díky svým zkušenostem tak nabízejí erudovaný pohled na toto téma.

Autorem prvního návrhu je ředitel Středoevropského technologického institutu na Masarykově univerzitě Jiří Nantl, který představuje jiný pohled na budoucnost DSP skrze jeho diferenciaci na vysokoškolské studium třetího cyklu s více profesním zaměřením poskytující znalosti a dovednosti, a na „tvrdou“ vědeckou přípravu. Poukazuje tak na trend poslední doby, kdy se neustále posouvá profesní příprava do vyšších stupňů vzdělání. Rovněž pak množství akreditovaných doktorských oborů nemůže zaručit stejnou kvalitu všech jejich absolventů. Pročištění terénu by se podle něj dalo dosáhnout i změnou politiky odměňování doktorandů v tom smyslu, že by stát neposkytoval prostředky na stipendia a zároveň po univerzitách požadoval zajištění minimálního příjmu u každého studenta DSP v prezenční formě. Minimální příjem by mohl odpovídat nejnižšímu mzdovému tarifu akademického pracovníka dané instituce. Od tohoto zavedení si slibuje sladění s logikou organizace vědecké práce, lepší promyšlení strategie jednotlivých pracovišť, soustředění doktorandských škol na vědecky výkonových institucích, sladění hodnocení vědeckého výkonu a vzdělávání, a v neposlední řadě zlepšení finančních podmínek doktorandů (Vědavýzkum.cz, 2017).

Druhý návrh pochází od Jaroslava Millera současného rektora Univerzity Palackého v Olomouci, který spatřuje řešení hlavně na straně univerzity. Optimální model by dle jeho názoru ležel na finančním partnerství univerzit a státu. Univerzita by měla nést závazek za poskytování části peněz ke státní dotaci na stipendia. Od tohoto kofinancování si slibuje, že fakulty budou efektivněji a promyšleněji nakládat s DSP a nebudou podléhat k pokušení akceptovat téměř všechny uchazeče (Vědavýzkum.cz, 2018).

Závěr

Výzkum byl zaměřený na analýzu motivace studentů, návaznost magisterského stupně na DSP, zaměstnání při studiu, disertační práci, vztah mezi školitelem a doktorandem, přijímací zkoušky, finanční stránku studia, předměty, pedagogickou činnost, publikační činnost, zahraniční pobyt, neformální vztahy a *inbreeding* jako faktory, které jsou součástí DSP a mohou tak pozitivně či negativně ovlivnit jeho průběh. Tyto jednotlivé body dopomohly utvořit reflexi situace DSP z pohledu jeho bývalých studentů.

I když se motivace ke studiu DSP a konkrétní důvody ukončení DSP u participantů lišily, jako jádro problému shledávám nastavení přijímacích zkoušek, kde lze doporučit přehodnocení aktuálního systému a obrat k důkladnějšímu výběru kandidátů ke studiu. Přijímací řízení plynule souvisí s finančním zajištěním studentů. Výše stipendií je dlouhotrvající téma, které je stále aktuální. Pokud je záhodno, aby se doktorandi naplno věnovali svému výzkumu a byli tak připravováni na své budoucí vědecké působení, není možné, aby svůj čas dělili mezi studium, výzkum a zaměstnání mimo VŠ. Zaměstnání mimo fakultu představuje ve vztahu ke kvalitě studia blokádu časovou, ovlivňuje možnost vycestování do zahraničí, v některých případech má dopady i na vztahy mezi ostatními doktorandy a kolegy na pracovišti a odklání koncentraci na hlavní náplň práce doktoranda. Východiskem je změna financování, například skrze nabídky pracovního úvazku od samého začátku studia s platem, který je konkurence schopný a nebude pak studenty vést k zajištění dalšího zaměstnání z důvodu pokrytí svých životních výdajů. Vyšší finanční investice do jednoho doktoranda spolu s pečlivě připraveným přijímacím řízením by mohly zafungovat jako síto ve směru k uchazečům a navýšit zodpovědnost za výběr nejlepších možných doktorandů pro budoucnost univerzity či fakulty.

Přijímacími zkouškami a financemi tato problematika nekončí. Je potřeba kvalitní studenty nejen ke studiu přilákat, ale i poskytnout důslednou péči a pozornost během studia. Tato část pak leží na zodpovědnosti školitele a potažmo katedry. Ať už se jedná o aktivní spolupráci mezi doktorandem a školitelem nebo zpětnou vazbu nejen vůči studentovi, ale i školiteli. Výsledky analýzy ukázaly, že tato oblast potřebuje pozornost a pevné uchopení. Je to investice, která se do budoucna musí univerzitám vyplatit, aby se nové generace vědeckých pracovníků postupně doplňovaly.

Výsledky výzkumu však přinesly doporučení i ve vztahu k seznámení možných uchazečů s reálnými požadavky na DSP (samostatnost studenta, nutnost vlastní organizace studia a výzkumu, očekávání a povinnosti spojené s DSP, spolupráce se školitelem). Dále pak revize soustavy a obsahu předmětů pro DSP za účelem přínosnějšího obsahu pro samotné doktorandy s využitím dále v akademickém prostředí. Návrh na doporučení se týká také zařazení výuky a rozvoje pedagogických kompetencí jako součást DSP.

Jsem přesvědčena, že cíle v této konkrétní práci se zúčastněnými participanty bylo dosaženo. I když je mi zřejmé, že téma *inbreeding* a generační obměny na akademické půdě by bylo potřeba rozpracovat hlouběji. Snažila jsem se však popsat a prodiskutovat tento jev jako součást našeho akademického prostředí, o němž je třeba vědět a dále pracovat s jeho negativními důsledky. Možné východisko z mého pohledu personalistky shledávám v nastavení pravidel kariérního systému (rozlišení na juniorní a seniorní pozice, transparentní možnosti kariérního růstu), pravidelné evaluaci akademických pracovníků na základě nastavených dlouhodobých cílů a veřejných výběrových řízeních na všechny akademické pozice.

Z podstaty kvalitativního výzkumu a složení participantů, kteří se výzkumu zúčastnili, se nedotýkám některých témat, které jsou však pro DSP stejně aktuální jako jiná výše zmíněná. Jedná se například o založení rodiny nebo návratu do akademického prostředí po mateřské a rodičovské dovolené. Důvodem není můj nezájem, ale fakt, že ani jednoho z participantů se tyto faktory během studia nedotkly, a tak ve svých příbězích o nich nehovoří.

Rovněž si uvědomuji, že ve výzkumu představuji pohled jedné strany a bylo by záhodno dát prostor i ostatním hlavním aktérům, školitelům, zástupcům fakult a dalších orgánů, ale i úspěšným absolventům DSP. Myslím, že zodpovědnost leží na obou stranách, studentech i univerzitách. V průběhu času lze vidět, že se nastavení studia mění a je prostor pro dialog. To shledávám jako znamení dobré vůle najít společný cíl a směřovat k němu.

Na závěr bych zmínila, že dle mého názoru DSP aktuálně stojí před další výzvou v podobě dopadů pandemických bezpečnostních opatření na studenty, kdy jejich motivace ke studiu, vědecká práce a pouto s akademickým prostředím mohou dostat velký zásah. To bude pravděpodobně předmětem dalších prací a výzkumů.

Literatura a zdroje

Atkinson, R. (2002). The life story interview. In Gubrium, J. F. & Holstein, J. A., *Handbook of interview research context & method* (s. 121–140). Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.

Bartoňková, H. (2004). *Foucaultovo andragogické kyvadlo*. Praha: MJF Praha.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design. Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, Inc.

Crosier, D., Desurmont, A., Horvath, A., Kocanová, D., Paquet, M., Parveva, T., Racké, C., Rauhvargers, A., & Riiheläinen, J. (2015). *The European Higher Education Area in 2015: Bologna process implementation Report*. Brusel: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.

ČAD. (2016). *O nás*. Citováno 24. února 2021. Dostupné z: <http://www.doktorandivcr.cz/o-nas>

ČAD. (2017). *Souhrn statistik, analýz a strategických dokumentů o DS v ČR s komentáři ČAD*. Citováno 24. února 2021. Dostupné z: <http://www.doktorandivcr.cz/sites/default/files/dokumenty/2017/Souhrn%20statistik%20anal%20a%20strategick%20dokument%20o%20DS%20v%20CR%20s%20koment%20A1%20i%208%20CAD.pdf>

ČAD. (2018). *Prohlášení ČAD a SK RVŠ k rozdělování příspěvku na stipendia*. Citováno 25. března 2021. Dostupné z: <http://doktorandivcr.cz/aktuality/prohlaseni-cad-sk-rvs-k-rozdelovani-prispevku-na-stipendia>

ČAD. (2020). *Cíle a agenda na období 2020 – 2022*. Citováno 24. února 2021. Dostupné z: http://www.doktorandivcr.cz/sites/default/files/dokumenty/2020/CAD_cile_agenda_nove_predsednictvo.pdf

Česko. (1998). *Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách)*. Citováno 17. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/legislativa>

Česko. (2017). *Zákon č. 200/2017 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony*. Citováno 25. března 2021. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-200#cast3>

- ČSÚ. (2015). *Sdělení ČSÚ ze dne 14. prosince 2015 o zavedení klasifikace oborů vzdělání (CZ-ISCED 2013)*. Citováno 17. února 2021. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/klasifikace-oboru-vzdelani-cz-isced-f-2013>
- Fischer, J., Vltavská K., & kol. (2014). *Doktorandi 2014: Základní výsledky šetření postojů studentů doktorských studijních programů vysokých škol v České republice*. Praha: MŠMT.
- Hájek, M., Havlík, M., & Nekvapil, J. (2012). Narativní analýza v sociologickém výzkumu: přístupy a jednotící rámec. *Sociologický časopis*, 48(2), 199–223.
- Horta, H., & Yudkevich, M. (2015). The role of academich inbreeding in developing higher education systems: Challenges and possible solutions. *Technological Forecasting & Social Change*, 113, 363–372.
- IDEA CERGE-EI. (2020). *Odkud se rekrutují výzkumníci na univerzitách?*. Citováno 9. ledna 2021. Dostupné z: <https://idea.cerge-ei.cz/files/RekrutovaniVyzkumniku/>
- Jochmann, V. (1992). Výchova dospělých – andragogika. In *AUPO: Varia Sociologica et Andragogica*. 1. vydání Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, s. 11–22.
- Labov, W., & Waletzky, J. (1966). Narrative analysis: oral versions of personal experience. In Helm, J. (Ed.), *Essays on the Verbal and Visual Arts* (s. 12–44). Seattle; Washington: University of Washington Press.
- Leisyte, L., Benneworth, P., File, J., Kottmann, A., & de Weert, E. (2011). *Mezinárodní audit výzkumu, vývoje a inovací v České republice. Závěrečná zpráva – 7. Lidské zdroje ve VaV*. Technopolis Limited. Citováno dne 31. března 2021. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vyzkum-a-vyvoj/mezinarodni-audit-vyzkumu-vyvoje-a-inovaci-v-cr-technopolis>
- Matějů, P. a kol. (2009). *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. Praha: MŠMT.
- MPO ČR. (2016). *Národní výzkumná a inovační strategie pro inteligentní specializaci české republiky (Národní RIS3 strategie)*. Citováno 4. prosince 2020. Dostupné z: https://www.mpo.cz/assets/cz/podnikani/ris3-strategie/dokumenty/2018/5/NRIS3_11-07-2016_1.PDF
- MŠMT ČR. (2013). *Boloňský proces*. Citováno 17. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/bolonsky-proces-2>
- MŠMT ČR. (2008). *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. Citováno 17. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/reforma-terciarniho-vzdelavani/bila-kniha>

- MŠMT ČR. (2015). *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2016-2020*. Citováno 18. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/dlouhodoby-zamer>
- MŠMT ČR. (2018). *Plán realizace Dlouhodobého záměru vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol pro rok 2019*. Citováno 18. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/dlouhodoby-zamer>
- MŠMT ČR. (2019). *Plán realizace Dlouhodobého záměru vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol pro rok 2020*. Citováno 20. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/dlouhodoby-zamer>
- MŠMT ČR. (2019). *Monitorovací ukazatele*. Staženo 15. února 2021. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/monitorovaci-ukazatele>
- MŠMT ČR. (2020). *Strategický záměr ministerstva pro oblast vysokých škol na období od roku 2021*. Citováno 20. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/dlouhodoby-zamer>
- MŠMT ČR. (2014). *Průzkum doktorandi 2014: spokojenost se školou, ale nízké stipendium a málo času na studium*. Citováno 28. listopadu 2020. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/pruzkum-doktorandi-2014-spokojenost-se-skolou-ale-nizke>
- MŠMT ČR. (2020). *Pravidla pro poskytování příspěvku a dotací 2020*. Citováno 6. února 2021. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/52293/>
- Sociologická encyklopedie. (2018). *Prestiž*. Staženo 21. března 2021. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Presti%C5%BE_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Presti%C5%BE_(MSgS))
- Svoboda, L. (2018). Vědci a doktorandi na jedné lodi. *Akademický bulletin*, 4, 8–10.
- Švaříček, R., Šedřová, K. & kol. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Tůma, F. & Knecht, P. (2019). Akademický inbreeding jako rakovina vysokého školství, nebo nezbytnost? Přehled zahraničních výzkumů a implikace pro českou vysokoškolskou politiku. *Studia paedagogica*. 24(1), 9–31.
- Universitas. (2018). *Anketa: Doktorandi jako zaměstnanci?* Citováno 31. října 2020. Dostupné z: <https://www.universitas.cz/tema/320-anketa-doktorandi-jako-zamestnanci>

University World news. (2013). *Understanding of pros and cons of academic inbreeding*. Citováno 9. ledna 2021. Dostupné z: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20131009120224656>

Vědavýzkum.cz. (2017). *Rozpočet pro vysoké školy je potřeba navýšit, říká ministryně Valachová*. Citováno 25. března 2021. Dostupné z: <https://vedavyzkum.cz/politika-vyzkumu-a-vyvoje/politika-vyzkumu-a-vyvoje/rozpocet-pro-vysoke-skoly-je-potreba-navysit-rika-ministryne-valachova>

Vědavýzkum.cz. (2017). *Příspěvek do ságy o doktorandech a jejich stipendiích*. Citováno 25. března 2021. Dostupné z: <https://vedavyzkum.cz/blogy-a-komentare/jiri-nantl/prispevek-do-sagy-o-doktorandech-a-jejich-stipendiich>

Vědavýzkum.cz. (2018). *Jaroslav Miller: Mladí, motivovaní lidé jsou to nejcennější, co univerzity mají*. Citováno 25. března 2021. Dostupné z: <https://vedavyzkum.cz/rozhovory/rozhovory/jaroslav-miller-mladi-motivovani-lide-jsou-to-nejcennejsi-co-univerzity-maji>

Seznam zkratk

AV ČR	Akademie věd České republiky
ČAD	Česká asociace doktorandek a doktorandů
ČR	Česká republika
DSP	doktorský studijní program
ISCED	International Standard Classification of Education
Kč	Koruna česká
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VŠ	vysoká škola

Seznam obrázků

- Obrázek 1: studium DSP, mapa příběhu Anna
Obrázek 2: studium DSP, mapa příběhu Adam
Obrázek 3: studium DSP, mapa příběhu Beáta
Obrázek 4: studium DSP, mapa příběhu Bedřich
Obrázek 5: studium DSP, mapa příběhu Cecílie
Obrázek 6: studium DSP, mapa příběhu Cyril
Obrázek 7: studium DSP, mapa příběhu Daniela

Seznam tabulek

- Tabulka 1: přehled tematických okruhů
Tabulka 2: přehledová tabulka Anna
Tabulka 3: přehledová tabulka Adam
Tabulka 4: přehledová tabulka Beáta
Tabulka 5: přehledová tabulka Bedřich
Tabulka 6: přehledová tabulka Cecílie
Tabulka 7: přehledová tabulka Daniela
Tabulka 8: přehled důvodů ukončení DSP

Seznam příloh

1. ukázka přepisu rozhovoru Beáta
2. ukázka přepisu rozhovoru Adam
3. ukázka přepisu rozhovoru Cecílie

Přílohy

1. ukázka přepisu rozhovoru Beáta

Řekla jsem svý konzultantce docela na rovinu hnedka na začátku, že ta moje práce mě baví a chtěla jsem jí dělat, to znamená, že jsem tam nastoupila, že OK, chci pomoci, zajímá mě to, ale ta škola nebude úplně mojí prioritou. Neměla jsem to na začátku nastavené tak, že bych té škole vše podřídila. Což se v tom Ph.D. asi očekává, protože mají pocit, že je to poloviční úvazek a že bys měla být pro tu fakultu k dispozici dnem i nocí. Kdežto já jsem to od začátku měla nastavené tak, že OK, já to chci vyzkoušet, chci bejt nápomocná, ale v žádném případě nechci omezit tu práci, jakou mám.

Konzultantka mě v tom podržela a pomohla v tom. Tímto způsobem mě vlastně chránila. Nebyla jsem tak zaměstnaná jako jiní. Nastavila jsem tu laťku od začátku. Kdybych kvůli studiu musela třeba práci opustit, tak bych do toho nešla. Protože jsem se nechtěla dostat do situace, kdy mi je osmadvacet a budu žít s dvanácti tisíci na Ph.D. A to jsem řekla, že přes to nejede vlak. Jak už jsem si zvykla něco vydělat, tak pak už jsem se prostě nechtěla vrátit zpátky. Takže jsem s ní od začátku byla takto domluvená a bylo to tak nastavené s tou konzultantkou. Jo, zkusím, budu, udělám všechno, co bude v mých silách, ale má to svojí hranici.

...

Tím, že jsem to od začátku měla nastavené tak, že chci spíš pomoci té mé vedoucí, a neměla jsem touhu, že chci dělat vědu a babrat se ve výzkumu, tak jsem asi neměla představu o tom, co bude to studium všechno obnášet. A věděla jsem, že když toho bude na mě moc, tak to ukončím, protože nemám motivaci to na sto procent dodělat, protože nemám nad sebou ten bič, že to musím udělat. Nechávala jsem to plynout.

...

A já jsem si na té fakultě fakt dodržovala výlučně jen ty čtvrtky. Zbytek jsem byla v práci. Což zas možná byla chyba v tom, že jsem to na začátku tak nastavila a pak jsem si hodně připadala vytržená z té fakulty. Protože jsem vlastně seděla zadkem na dvou židlích vlastně (smích). Což jsem pak vnímala, no, že děcka se domluvili na oběd a na tom a na tamtom, a tam posdíleli toto a toto, a já jsem z toho byla vlastně vytažená. A o to snazší bylo přetrhnout to pouto.

2. ukázka přepisu rozhovoru Adam

Nevýhoda toho doktorátu byla, že oproti lidem, kteří po škole šli rovnou pracovat, že samozřejmě ty výdělky byly menší, ale já jsem měl možnost ještě díky tomu, že můj školitel byl vedoucí katedry v Plzni, takže díky tomu jsem měl možnost částečně ještě pracovat na katedře, kde jsem měl výuku a dostal jsem tam jako taky malej úvazek. Ale ne jako odbornej asistent, protože jsem neměl to Ph.D. Takže jsem měl tenhle úvazek a pak jsem dělal nějakýho hodnotitele, ale všechno to bylo spojený s výzkumem a akademickou sférou. Díky tomuhle propojení jsem nemusel odcházet z akademické sféry a nemusel jsem jít třeba někam do obchodu prodávat nebo dělat něco, co s tím vůbec nesouvisí. Takže jsem vždycky dělal to, co s tím souvisí, ale bylo to takový to poskládání několika menších příjmů dohromady.

...

Od toho to doktorský studiu je. Tam je i napsaný, v rámci definice doktorskýho studia, že se jedná o samostatnou práci. Ten doktorand chce už být akademickej pracovník a ten akademickej pracovník má tu zodpovědnost. Pracuje samostatně a je to tak. Ta volnost tam je neporovnatelná s porovnání s magisterským studiem. A i v rámci vedení té disertace. To je na mě, jak tu disertaci budu psát. Ten školitel je někdo, kdo dává zpětnou vazbu a konzultátor. Takže tu zodpovědnost mám za sebe a je to v pořádku. Je pravda, že řada studentů to prostě nezvládne a zvolí si ten doktorát jako prodloužení toho řekněme nezávaznýho života, kdy toho tolik ještě nemusí, ale to je právě to, co jsem říkal na začátku. Domnívám se, že na ten doktorát jsou přijímáni lidi, kteří na to nemají vlohy a předpoklady, aby to mohli dělat a jeden z těch předpokladů je, že ten člověk umí sám sebe donutit k tomu, aby na tý práci pracoval a umí sám sebe donutit k tomu, aby jako ten čas využíval efektivně a ten čas správně využíval. A pokud tohle člověk není schopen dělat, tak tam za mě ten člověk nepatří. Ale záleží taky na školiteli, někteří školitelé právě chtějí průběžně vidět tu práci a konzultovat ji, což byl případ můj, a někdy jsou školitelé jen jako pro forma, že jsou tam jen napsaný, ale vůbec se k tomu studentovi nevztahují nebo mu nepomáhají. Vůbec se o to jako nezajímají, ale to už je stejný třeba jako u magisterských prací.

...

Měla by to být nějaká prestiž, že jde člověk na doktorát a ne že tam vezmou devadesát procent těch, kteří se přihlásí. Nevím, jestli ta prestiž je jako úplně pryč, ale když se to porovná s před dvaceti lety obdobím, tak nepochybně už to není takový to wau, že

někdo dělá doktorát. Dneska už to není tak neobvyklá záležitost. Pořád si myslím, že když ten člověk dodělá Ph.D. a má ten doktorát, tak pořád to nějaká míra prestiže je a pořád to má nějaký zvuk.

3. ukázka přepisu rozhovoru Cecilie

Ty přijímačky byly prostě takový pohovor. Pohovor s, byl tam ten můj školitel, šéf ústavu, nebo jako ředitel, a myslím, že tam z ústavu ještě někdo byl. To jsou ale všechno lidi, který za těch pět let studia jako člověk zná, protože s nima přijdeš do styku při, nevím, něčem. Tak jsme si tak povykládali, že já tam chci a oni mě chtějí a bylo to (úsměv). Nebylo to tak, že by člověk, že by to bylo nějaké výběrko. To úplně ne. Na ten pohovor šli lidi, kteří sami chtěli pokračovat a měli pravděpodobnost, že to vedení je chce.

...

U nás se to dá stihnout určitě i v termínu a určitě za kratší čas. Ale zase záleží, na jaké člověk kápne téma a na ty spolupracovníky, protože jako je to i o tom v to věřit a že k něčemu ta práce je, jo. A že člověk není v nějaké slepé uličce. Ale tohle je specifikum praktické vůbec, jak to říct. Prostě třeba ten náš předmět je hodně specifickéj. Člověk něco jako měří a měl by to být nějaký výzkum. Někaký pokrok. O tom je myslím celý Ph.D., že by to měl být jako pokrok v té vědě. Že jo, a tohle není jednoduchý trefit. Možná si myslím, že kvůli tomu končí lidi po nějakých letech, že fakt potom zjistí, že dobrý, že já tady sepíšu nějakou stostránkovou práci, která nikdy nikomu k ničemu nebude, protože prostě jsme ve finále na nic nedošli.

...

Já jsem to měla možná trochu jiné, protože jsem plnila hlavně ty úkoly na tom projektu. Já nevím, asi by pro ty lidi bylo snazší, kdyby jim někdo řekl, co to studium obnáší. A asi máš tu práci nějak víc aktivně vyhledávat, ale to se dobře řekne, ale na druhou stranu těm lidem je kolik, dvacet čtyři, dvacet pět, dostanou ještě k tomu, že studují, i nějaký peníze a zas tolik se toho po nich nechce. Najednou, protože do toho pátáku jsou to cvika, přednášky, úkoly, zkoušky a nevím co, a najednou na tom doktorátě se toho chce na jednu stranu hrozně málo, a všechno si člověk musí vyhledávat sám. Tak to vlastně sklouzne k tomu, že než se vzpamatuje, tak mu nějaké roky utečou. Protože pak má nějaké peníze a volnost a ne úplně aktivně do toho šlape.